

**UiO • Det juridiske fakultet**

# Multinasjonale selskapers ansvar ved brudd på menneskerettighetene

Kandidatnummer: 705

Leveringsfrist: 25.11.13

Antall ord: 15 036



## Innholdsfortegnelse

<b>1</b>	<b>Innledning .....</b>	<b>1</b>
1.1	Bakgrunn .....	1
1.2	Multinasjonale selskaper .....	3
1.3	Menneskerettigheter .....	4
1.4	Økt press på de multinasjonale selskapene .....	6
1.5	Den videre fremstillingen .....	7
<b>2</b>	<b>Folkerettens betydning i norsk rett og gjennomføringsmekanismene .....</b>	<b>7</b>
<b>3</b>	<b>Er multinasjonale selskaper ansvarssubjekter etter de internasjonale menneskerettighetene? .....</b>	<b>10</b>
3.1	Ansvarssubjekter etter nasjonal rett? .....	17
<b>4</b>	<b>Multinasjonale selskapers ansvar for å overholde og fremme menneskerettigheter internasjonalt .....</b>	<b>19</b>
4.1	Direkte ansvar ved brudd på menneskerettighetene? .....	20
4.1.1	FNs Verdenserklæringen om menneskerettigheter .....	20
4.1.2	International Labor Organisation .....	21
4.1.3	OECD (the Organisation of Economic Co-operation and Development) .....	23
4.1.4	FNs Global Compact .....	26
4.1.5	Corporate Social Responsibility (CSR) .....	28
4.2	Indirekte ansvar ved brudd på menneskerettighetene? .....	31
4.2.1	Statens ansvar hvis et selskap bryter med menneskerettighetene i hjemlandet..	31
4.2.2	Statens ansvar hvis et selskap bryter med menneskerettighetene i utlandet.....	34
<b>5</b>	<b>Straffansvar .....</b>	<b>34</b>
5.1	Internasjonalt straffansvar .....	35
5.1.1	Den internasjonale domstolen (ICJ) .....	39
5.1.2	Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) .....	40
5.1.3	Den internasjonale straffedomstolen (ICC) .....	40
5.2	Nasjonalt straffansvar .....	45

5.3 Kan straffebestemmelsene om korrupsjon fungere som modell ved brudd på menneskerettighetene?.....	46
6 Erstatningsansvar.....	48
6.1 The Alien Tort Claims Act.....	50
7 Konklusjon .....	52
Litteraturliste.....	55
7.1 Litteratur.....	55
7.2 Internettadresser.....	56
7.3 Lover og Forarbeider.....	59
7.4 Rettspraksis .....	60
7.5 Traktater og konvensjoner .....	62
7.6 Personlig meddelelse .....	63

# 1 Innledning

## 1.1 Bakgrunn

I Bhopal i India lå det i 1984 en sprøytefabrikk som produserte pesticid. Industrianlegget var drevet og eid av det amerikanske selskapet Union Carbide India Limited (UCIL), et heleid datterselskap av Union Carbide som senere ble kjøpt opp av Dow Chemical Company. Natt til 3. desember slapp anlegget ut flere tonn med miljøgifter og rundt 8000 mennesker omkom de nærmeste dagene som en følge av dette.<sup>1</sup> Den dag i dag forurenses fortsatt flere tonn med kjemikalier grunnvannet til beboerne rundt det tidligere industrianlegget.<sup>2</sup> Det største problemet er at ingen påtar seg ansvaret for å få fjernet kjemikaliene.<sup>3</sup> I 1989 gav Union Carbide Indiske myndigheter \$ 470 millioner i kompensasjon for ulykken, og mente med dette at det nå var de indiske myndighetene som måtte rydde opp. Talsmannen for Union Carbide Tømm. F. Sprick, hevdet i et intervju med New York Times i 2009 at Union Carbide ikke hadde noe ansvar i forbindelse med ulykken, ettersom Indias regjering på tidspunktet for ulykken, krevde at anlegget skulle eies, administreres og drives av ansatte i datterselskapet UCIL.<sup>4</sup>

Total og Unocal var oljeselskaper med virksomhet i Burma. Etter hvert kjøpte Unocal opp andeler i prosjektet drevet av Total. Sammen inngikk de en avtale med Myanmar Oil om blant annet utbygging av gassfeltet Yadana og å strekke en gassrørledning fra Burma til Thailand. For å trygge prosjektet inngikk de en avtale med militære enheter som skulle stå for sikkerheten ved utbyggingen av gassrørledningen. I forbindelse med dette oppstod det problemer. De militære tvang lokalbefolkningen til å jobbe for seg med makt ved bruk av

---

<sup>1</sup> Greenpeace.

<sup>2</sup> Greenpeace.

<sup>3</sup> BBC News (2008).

<sup>4</sup> New York Times (2009).

drap, voldtekt og tortur. Amerikanske domstoler fant det bevist at slik urett hadde skjedd og at Unocal burde ha visst om dette i.<sup>5</sup>

På slutten av 1900 tallet hadde Shell virksomhet i Nigeria. De ble da beskyldt for å drive med miljøforurensing. For at Shell skulle kunne utøve sin oljevirksomhet ble det ekspropriert flere eiendommer til under markedspris. Dette førte til store demonstrasjoner blant lokalbefolkningen. Nigerianske myndigheter slo svært hardt ned på disse demonstrasjonene, og utøvde maktmisbruk ved å drepe, voldta og/eller torturere demonstranter. To av lederne for demonstrasjonen mot utbyggingen til Shell ble stilt for en militær domstol og hengt på grunnlag av deres deltagelse i demonstrasjonene. Shell ble beskyldt av saksøkerne for selv å ha bidratt til de harde nedslåingene på demonstrantene ved å bidra med midler til dette.<sup>6</sup>

De ovennevnte hendelser er kun ment som eksempler på hvor alvorlige menneskerettsbrudd som kan forekomme. Spørsmålene disse sakene generelt reiser vil derfor være utgangspunkt for den videre drøftelsen, og da med hovedfokus på hvordan man kan stille multinasjonale selskaper til ansvar ved brudd på menneskerettighetene.

Multinasjonale selskaper er bundet av nasjonal lovgivning i det landet det kommer fra, og delvis gjennom internasjonale lover og traktater. Utgangspunktet er likevel at det er vertslandets rett som skal være gjeldende når selskaper operer i utlandet. I dag ser vi at mange multinasjonale selskaper operer i land med et svakt vern om menneskerettighetene. Om disse landene ikke har kapasitet, vilje eller evne til å håndheve eventuelle brudd på menneskerettigheter, kan det medføre at brudd på disse skjer ustraffet.<sup>7</sup>

---

<sup>5</sup> Doe v. Unocal hentet fra Dalbakk (2007).

<sup>6</sup> Wiwa v. Shell hentet fra Dalbakk (2007).

<sup>7</sup> Redd Barna.

De siste årene har multinasjonale selskaper økt aktivitetene sine drastisk i både utbredelse og omfang. Konseptet om at selskaper driver forretninger i flere land er imidlertid ikke ny. Aktivitetene har derimot ekspandert voldsomt de siste årene og legger et økt press på den internasjonale lovgivningen.

Mange multinasjonale selskaper opererer i utviklingsland, mens hovedsetet befinner seg i et industriland. Selskaper kan i mange tilfelle anses som ressurser. De kan f.eks. bidra til økonomisk vekst og forbedret infrastruktur. Selskaper kan også bidra til å styrke menneskerettighetene da man må kunne anta at flertallet av selskapene driver sin virksomhet i samsvar med god etikk og moral.

Selskaper kan misbruke makten sin på ulike måter. Krav til økt fortjeneste er ofte et felles trekk. Eksempler på hvor krav til fortjeneste går foran hensynet til menneskerettighetene kan være bruk av barnearbeid, uforsvarlig dumping av miljøgifter, bruk av slavearbeid og bruk av korrupsjon for å oppnå fordeler eller lignende.

## **1.2 Multinasjonale selskaper**

Multinasjonale selskaper, eller transnasjonale selskaper, er selskaper med datterselskaper i flere land. Selskapsretten er imidlertid fortsatt underlagt nasjonal rett i opprinnelseslandet. Et selskap opprettes under et lands rett. Selskaper kan inngå i et konsern eller ha andre former for krysseierskap eller samarbeid som gjør at vi omtaler dem som multinasjonale eller transnasjonale selskaper. Strengt tatt er det derfor ikke selskapet, men konsernet som er multinasjonalt.

Selskapsretten gir eiere begrenset heftelse og ansvar. Eiere og ledelse kan imidlertid bli holdt ansvarlige på et erstatningsrettslig og strafferettslig grunnlag for sine personlige handlinger og unnlater, men i praksis vil aksjeselskapets ansvarsbegrensning og vanskelighetene som følger av at morselskapet vil være i et annet land, gjøre det vanskelig å vinne frem for ofre for menneskerettsbrudd eller etter miljøskader. Dersom et selskap bryter med menneskerettighetene i utlandet, vil dette i mange tilfeller kunne begås ustraffet, da straff-

ansvaret vil bero på straffelovgivningens bestemmelser om jurisdiksjon. Det er f eks i mange tilfeller uavklart om norsk straffelov vil omfatte et norsk selskaps virksomhet i utlandet. Er den utenlandske virksomhetene organisert gjennom et datterselskap, blir tilknytningen enda fjernere, og det blir da vanskeligere å etablere ansvar.

Det erstatningsrettslige ansvaret er ikke på samme måte begrenset av restriktive jurisdiksjonsbestemmelser som strafferetten. Problemet blir først å etablere et ansvarsgrunnlag, og deretter å løse problemene som følger av internasjonal privatrett om lovvalg og forum for å reise en erstatningssak.

Aksjeselskapsformen begrenser ansvaret for aksjonærer. Når vi diskuterer ansvarsgjennombrudd, diskuterer vi å sette til side ansvarsbegrensningen for aksjonærer (som f eks et morselskap). Erstatningsrettslig eller strafferettslig ansvar som diskutert ovenfor bygger ikke på et slikt aksjonæransvar, men på et selvstendig ansvarsgrunnlag.

De multinasjonale selskapene har økt drastisk i både størrelse og omfang de siste årene. Utviklingen har gått i et så høyt tempo at det nærmest kan se ut som om både den nasjonale og den internasjonale rettsutviklingen ikke helt har klart å holde tritt. Som følge av dette har man fått en uavklart rettstilstand som i et overveldende antall av tilfeller har gjort individene maktesløse ovenfor selskaper som bryter med menneskerettighetene.

### **1.3 Menneskerettigheter**

De internasjonale menneskerettighetene som har sitt opphav i folkeretten, oppstiller mange rettigheter for menneskeheten. Noen kan nevnes. Retten til liv jf. konvensjonen om sosiale og politiske rettigheter (heretter forkortet SP) artikkel 6 og den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (heretter forkortet EMK) artikkel 2. Frihet fra tortur og mishandling jf. SP artikkel 7 og EMK artikkel 3. Frihet fra slaveri og tvangsarbeid jf. SP artikkel 8 og EMK artikkel 4. En nøyaktig definisjon på hva internasjonale menneskerettigheter er, kan derimot være vanskelig. Man kan likevel presisere at det i all hovedsak dreier seg om indi-

viders rettigheter overfor staten, og statens plikter ovenfor individene. I så måte skiller de seg fra den øvrige folkeretten ettersom de ikke regulerer rettsforholdet mellom stater, men regulerer rettsforholdet mellom stater og individene.<sup>8</sup> Disse pliktene og rettighetene følger av internasjonale overenskomster og praksis, især folkeretten, slik at opphavet er internasjonale normer og ikke nasjonale lover. Videre følger det av menneskerettighetene at staten ikke bare skal respektere de, men at de også aktivt skal søke å verne disse rettighetene.<sup>9</sup>

De internasjonale menneskerettighetene følger av folkeretten. Det betyr da at det som utgangspunkt kun er de statene som har sluttet seg til de ulike konvensjonene som er forpliktet. Dette følger blant annet av prinsippet om statssuverenitet som er nedfelt i ICJ-statuttene artikkel 38(1)(a) («expressly regonized by the contesting States»)<sup>10</sup> og FN- paktens artikkel 2(1) («the sovereign equality of all its Members»)<sup>11</sup>. Mange av de viktigste menneskerettighetene har derimot fått sin gyldighet gjennom internasjonal sedvanerett og er derfor bindende for alle verdens stater uavhengig av om de har ratifisert dem eller ei. Enkelte normer er så grunnleggende at de opphøyes til å være ufravikelige, *jus cogens*. De mest allment aksepterte er forbud mot ulovlig maktbruk, folkemord, slaveri og piratvirksomhet.<sup>12</sup> Med andre ord vil stater som unnlater å slutte seg til enkelte konvensjoner, likevel ikke slippe unna ved brudd på disse grunnleggende menneskerettighetene.

I Wienkonvensjonen artikkel 53 defineres *jus cogens*

*«A treaty is void if, at the time of its conclusion, it conflicts with a permemtory norm of general international law. For the purpose of the present Convention, a permemtory norm of general international law is a norm accepted and recognized by the international community of States as a whole as a norm from which no derogation is permitted and which*

---

<sup>8</sup> Høstmælingen (2012) s 27.

<sup>9</sup> Høstmælingen (2012) s 28.

<sup>10</sup> ICJ statuttene artikkel 38(1)(a).

<sup>11</sup> FN- paktens artikkel 2(1).

<sup>12</sup> Høstmælingen (2012) s 101.



*can be modified only by a subsequent norm of general international law having the same character.»<sup>13</sup>*

Konvensjonen definerer jus cogens som en ufravikelig anerkjent og akseptert norm av alle stater, som kun kan endres gjennom en norm av tilsvarende trinnhøyde. Samtidig slår den fast at konvensjoner som strider mot disse ufravikelige sedvanerettslige reglene er ugyldige. Derimot søker ikke artikkel 53 å gi noen nærmere eksempler på hvilke normer som har slik status.<sup>14</sup>

#### **1.4 Økt press på de multinasjonale selskapene**

Som er resultat av det svake vernet mange mennesker står ovenfor i kampen mot multinasjonale selskaper, har det dannet seg grupperinger og organisasjoner som jobber for å styrke menneskers rettigheter. Disse fungerer ofte som et talerør og er med på å sette brudd på menneskerettigheter på den internasjonale dagsordenen. Gjennom jevnlig kontakt med media, demonstrasjoner, publikasjoner og innimellom som part i (sivile) saker er de med på å øke fokuset på en gruppe som ofte består av ressursvake grupper og individer. De er som oftest bosatt i utviklingsland og har få muligheter til å kunne ta denne kampen selv. En av de kanskje mest kjente organisasjonene som jobber aktivt med å sette press på de multinasjonale selskapene, er Amnesty International. Amnesty International har i lang tid jobbet aktivt med problemstillingene rundt multinasjonale selskaper og har blant annet medvirket til å få på plass frivillige ordninger for bedriftenes samfunnsansvar som bedriftene kan slutte seg til.

---

<sup>13</sup> Wienkonvensjonen art. 53.

<sup>14</sup> Høstmælingen (2012) s 101.

## 1.5 Den videre fremstillingen

Multinasjonale selskapers ansvar ved brudd på menneskerettighetene er et svært omfattende tema å ta fatt på. Rettstilstanden er uviss og teorien er i mange tilfeller sprikende. I ett så omfattende sakskompleks har jeg valgt å gjøre avgrensninger mot andre temaer det kunne vært naturlig å ha med. Jeg har derfor valgt å belyse temaet ved å drøfte følgende problemstillinger:

- Hvilken betydning har folkeretten i norsk rett og litt om gjennomføringsmekanismene.
- Er multinasjonale selskaper ansvarssubjekter etter de internasjonale menneskerettighetene og etter nasjonal rett?
- Hvilket ansvar, både direkte og indirekte, har de multinasjonale selskapene for å overholde og fremme menneskerettighetene internasjonalt?
- Kan selskapene straffes etter den nasjonale og internasjonale strafferetten?
- Kan straffebestemmelsene om korrupsjon fungere som modell ved brudd på menneskerettighetene?
- Kan selskapene stilles til erstatningsrettslig ansvar ved brudd på menneskerettighetene?

## 2 Folkerettens betydning i norsk rett og gjennomføringsmekanismene

Norge er gjennom folkeretten på mange områder bundet av internasjonal rett. Dette kommer f eks til uttrykk i straffeprosessloven § 4 hvor det står at lovens regler gjelder med de begrensninger som er anerkjent i folkeretten. Norske domstoler legger i disse tilfellene dermed til grunn at norsk lov er i overenstemmelse med internasjonale regler som Norge er bundet av.<sup>15</sup>

---

<sup>15</sup> Utenriksdepartementet (3).

Detter er bl.a. kommet til uttrykk i straffeprosessloven § 4- *«Lovens regler gjelder med de begrensninger som, er anerkjent i folkeretten eller følger av overenskomst med fremmed stat».*

Formålet med bestemmelsen er å gi folkerettsreglene forrang i norsk rett, slik at norsk rett er i overenskomst med de forpliktelsene Norge har påtatt seg gjennom folkeretten. Dette gjelder likt for alle landene som har ratifisert folkeretten. I så måte er bestemmelsen med på å styrke menneskerettighetenes stilling i norsk rett.<sup>16</sup> *«Her gir Europarådets konvensjon 4 november 1950 om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende og ore friheter (den europeiske menneskerettighetskonvensjon eller EMK) med fire protokoller og FN konvensjonen av 16.desember 1966 om sivile og politiske rettigheter (heretter SP) med to protokoller, FN konvensjonen 16 desember 1966 om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter 16 desember 1966 og FN- konvensjonen om barns rettigheter med to protokoller (tilføyd ved lovendring nr 86/2003) gir lovs rang og ved motstrid forrang i forhold til annen lovgivning, se Aall, menneskerettsloven, Lov og Rett 1999 s. 387-401.»*<sup>17</sup>

Nasjonalt blir man bundet ved at Norge (staten) ratifiserer folkeretten. Videre må folkeretten gjøres om til norsk rett enten ved aktiv transformasjon (gjengivelsesmetoden), inkorporasjon (henvisningsmetoden)<sup>18</sup>, eller passiv transformasjon (konstatering av rettsharmoni).<sup>19</sup> For at enkeltindivider skal kunne påberope seg folkerettslige bestemmelser må dermed som utgangspunkt disse kriteriene være oppfylt.

---

<sup>16</sup> Straffeprosessloven § 4 hentet fra rettsdata note 27

<sup>17</sup> Straffeprosessloven § 4, hentet fra rettsdata note 27

<sup>18</sup> Ruud (2011) s 59.

<sup>19</sup> Ruud (2011) s 61.

Ved motstrid er utgangspunktet at norsk rett skal gå foran folkeretten.<sup>20</sup> Dette ble endelig avgjort i Finanger- saken.<sup>21</sup> «En passasjer ble skadet i en bilulykke der bilføreren hadde vært alkoholpåvirket. Passasjerens visste at føreren var påvirket. Etter bilansvarsloven § 7 tredje ledd bokstav b tilkommer passasjerens da normalt ikke erstatning. Etter uttalelse fra EFTA-domstolen ble lagt til grunn at en ordning med erstatningsbortfall lik den som var etablert i bilansvarsloven § 7 var uforenelig med EØS retten. Høyesterett la likevel til grunn at § 7 måtte følges da det var en lovgiversak å bringe loven i overensstemmelse med EØS-retten.»<sup>22</sup>

Selv om norsk rett her ikke var i overensstemmelse med folkeretten, la førstvoterende her bla vekt på at det er viktig for private parter å kunne innrette seg etter norsk lovverk. Dette vil være særlig viktig på legalitetsprinsippets område.

For å unngå konflikt med folkeretten viser rettspraksis at norske domstoler strekker seg langt for å tolke norsk rett i overensstemmelse med folkeretten. Domstolene bruker innimellom også folkeretten til å fylle in hvor det er tomrom i norsk rett. Ved tomrom er det viktig å vurdere om man er på legalitetsprinsippets område eller ikke. Er man innenfor, vil en folkerettslig regel ikke være tilstrekkelig til å fylle dette tomrommet,<sup>23</sup> da legalitetsprinsippet oppstiller et krav om at man må ha hjemme i lov for å kunne gripe inn i borgernes rettsfære. Med andre ord vil man som utgangspunkt ikke kunne bruke folkeretten alene som hjemmel, dersom et forhold innenfor legalitetsprinsippets område ikke allerede er regulert i norsk rett.

Norske domstoler har brukt rettspraksis fra folkeretten, eksempelvis fra menneskerettsdomstolen, for å hente støtte til sine avgjørelser.<sup>24</sup> Dette var tilfelle i Rt 1990.257. «I

---

<sup>20</sup> Ruud (2011) s 56.

<sup>21</sup> Rt 2000 s 1811.

<sup>22</sup> Rt 2000 s 1811 sammendraget, hentet fra rettsdata.

<sup>23</sup> Ruud (2011) s 57.

<sup>24</sup> Ruud (2011) s 56

*forbindelse med kommunevalgkampen i 1987 hadde Rogalands Avis en lederartikkel der det bl.a. var uttalt: 'Med avsky har fulgt Fremskrittspartiets og Carl I. Hagens kampanje for å styrke fremmedhatet blant Nordmenn. ' Utsagnet ble ansett for å ligge innenfor yttringsfrihetens rammer, jfr. Grunnlovens § 100. Det var av vesentlig betydning at saken dreiet seg om et utsagn på det politiske område og med tilknytning til en politiker. Hensynet til politisk yttringsfrihet må veie tungt. – I dommen berøres også Den europeiske menneskerettighetskonvensjonsartikkel 10 og avgjørelsen i 'Lingens-saken' vedrørende uttalelser om en tidligere østerisk regjeringssjef.»<sup>25</sup> Dommen kom før EMK var blitt inkorporert i norsk lov gjennom menneskerettsloven, men må likevel kunne sees på som et eksempel som er relevant den dag i dag.*

Kort oppsummert kan man fastslå at Norge på mange områder er bundet av de reglene vi er forpliktet til etter folkeretten. Det er likevel viktig å poengtere at norske domstoler skal anvende norsk rett og at ved motstrid skal folkerettsreglene vike, forutsatt at regelen ikke er transformert eller inkorporert i norsk lov. Da har disse reglene rang som nasjonal lov og skal ved motstrid gis forrang. Ettersom Norge har ratifisert den europeiske menneskerettighetskonvensjonen(EMK) og inkorporert den gjennom menneskerettighetsloven, vil brudd på menneskerettighetene være straffbart etter norsk rett.

### **3 Er multinasjonale selskaper ansvarssubjekter etter de internasjonale menneskerettighetene?**

*«Med ett rettssystemets subjekter mener man de som kan hevde rettigheter og pådra seg forpliktelser i henhold til rettsreglene».<sup>26</sup>*

---

<sup>25</sup> Rt 1990 s. 257 sammendraget, hentet fra rettsdata.

<sup>26</sup> Ruud (2011) s. 98.

I folkeretten- som de internasjonale menneskerettighetene er en del av er det uomtvistelig at statene er egne rettssubjekter. Det er statene som inngår avtalene og de blir i kraft av dette, ansvarlige etter avtalens innhold.

Utgangspunktet var lenge at folkeretten var lagd *av* stater, *for* stater. I dag er dette synet delvis forlatt ved at internasjonale organisasjoner også har fått tilkjent status som folkeretts subjekter. Dette skyldes til dels at mange av disse organisasjonene er opprettet av stater og har stater som medlemmer. Et eksempel på dette er FN, da følgende ble slått fast i en rådgivende uttalelse fra den internasjonale domstol (ICJ) i 1949: *«FNs generalforsamling ba om en rådgivende uttalelse om hvorvidt FN som organisasjon kunne fremme krav om erstatning mot den ansvarlige stat. Domstolen besvarte dette bekreftende og begrunnet dette med at FN er forutsatt å utøve funksjoner som bare kan forklares ut fra at organisasjonen må ha betydelig grad av folkerettslig retts- og partsevne. Skal organisasjonen effektivt kunne utføre de oppgaver som statene har lagt på den, så forutsetter det at den har slik rettslig handleevne»*.<sup>27</sup>

For å få et klarere bilde av hvem som inngår i subjektbegrepet må man videre dele begrepet inn i rettighetssubjekter og pliktsubjekter. Rettigheter for noen skaper plikter for andre. Kort kan man si at statene som den klare hovedregel er pliktsubjekter, mens individene er rettighetssubjekter. Med andre ord er statene forpliktet til å følge de folkerettslige konvensjonene de slutter seg til, og individene har så en rett til å kreve disse rettighetene overholdt og sikret av staten. Hovedfokus for menneskerettighetene er individets rett. Den viktigste oppgaven for staten er derfor å bidra til å utarbeide et internasjonalt felles regelverk for menneskerettighetene innenfor folkeretten, i tillegg til å utarbeide mekanismer for å sikre etterlevelsen av dette.<sup>28</sup>

---

<sup>27</sup> Ruud (2006) s 106.

<sup>28</sup> Høstmælingen (2012) s. 423.

I enkelte menneskerettighetserklæringer og traktater kan man også utlede et *ansvar* for individene, slik at de i enkelte tilfeller også må anses som pliktsubjekter. For eksempel har individer en plikt til å frastå fra folkemord, apartheid og krigsforbrytelser.<sup>29</sup>

Individets ansvar er beskrevet i FNs verdenserklæring art 29 og 30.

I artikkel 29 står følgende:

1. *«Everyone has duties to the community in which alone the free and full development of his personality is possible.*
2. *In the exercise of his rights and freedoms, everyone shall be subject only to such limitations as are determined by law solely for the purpose of securing due recognition and respect for the rights and freedoms of others and of meeting the just requirements of morality, public order and the general welfare in a democratic society.*
3. *These rights and freedoms may in no case be exercised contrary to the purposes and principles of the United Nations. »*<sup>30</sup>

Avslutningsvis slår artikkel 30 fast at:

*«Nothing in this Declaration may be interpreted as implying for any State, group or person any right to engage in any activity or to perform any act aimed at the destruction of any of the rights and freedoms set forth herein.»*<sup>31</sup>

FNs verdenserklæring er stort sett veldig generelt formulert og skulle som utgangspunkt ikke være rettslig bindende for medlemslandene. Den oppstiller derimot retningslinjer, grunnlag og prinsipper for hvordan man ønsker at statene skal forholde seg til menneskerettighetene. Verdenserklæringen har lagt grunnlaget for regionalt bindende konvensjoner,

---

<sup>29</sup> International Council on Human Rights, "Beyond Voluntarism" (2002) s 56.

<sup>30</sup> FNs verdenserklæring art 29.

<sup>31</sup> FNs verdenserklæring art 30.

som konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (heretter forkortet ØSK) og SP. Begge er inkorporert i norsk lov gjennom menneskerettsloven.<sup>32</sup>

I SP og ØSK finner man også utslag av et ansvar for individene. I fortalen til konvensjonen, her gjengitt fra fortalen til ØSK, står det:

*«Det enkelte mennesket har plikt til å arbeide for at de rettigheter som anerkjennes i denne konvensjon, fremmes og overholdes, idet det enkelte menneske har forpliktelser overfor andre mennesker og overfor det samfunn det tilhører.»*

Lignende formuleringer finner man også i andre regionale menneskerettighetstraktater.

Som vi ser har man gjennom traktatenes ordlyd kunnet utlede ett visst ansvar for individene ved brudd på folkeretten. Det tradisjonelle utgangspunktet om at stater er de eneste pliktsubjektene etter folkeretten har derfor blitt tolket i retning av å nå også å omfatte internasjonale organisasjoner og individer. Individets stilling som pliktsubjekt ble endelig avgjort ved etableringen av Jugoslavia og Rwanda domstolene på 1990 tallet og ved etableringen av den internasjonale straffedomstolen (ICC) i 2002, hvor man har fått det bekreftet at individer også kan stilles til ansvar ovenfor internasjonale domstoler<sup>33</sup>.

Multinasjonale selskaper er i en særstilling. Etter den tradisjonelle læren, ble ikke multinasjonale selskaper ansett som subjekter, men kun som rene forretningsforetak.<sup>34</sup> Med andre ord hadde de som utgangspunkt verken rettigheter eller plikter som følge av folkeretten. Denne forståelsen ble imøtegått av L Oppenheim i 1912- *«Since the law of nations is based on the common consent of individual States, and not individual Human beings, States solely and exclusively are subjects of international law.»*<sup>35</sup>

I dag må dette fortsatt kunne sies å gjelde som det klare utgangspunkt, men ikke uten modifikasjoner, blant annet ved at individer også har fått en rolle som subjekter.

---

<sup>32</sup> Ot. Prp. nr. 33 (2004-2005).

<sup>33</sup> Ruud (2011) s. 112.

<sup>34</sup> Ruud (2011) s. 105.

<sup>35</sup> Sitert hos Dine s. 175.



Spørsmålet blir så om multinasjonale selskaper kan sies å være subjekter etter folkeretten. Mange vil svare bekreftende på dette i kraft av deres økte rolle og betydning internasjonalt.

Grunnet den økende globaliseringen, inngår nå selskaper avtaler med både internasjonale organisasjoner og stater, slik at de på mange områder opererer på den internasjonale arenaen.<sup>36</sup> Som følge av dette kan det hevdes at multinasjonale selskaper er subjekter i folkeretten. Dette er derimot svært omdiskutert, og ulike hensyn gjør seg gjeldende på begge sider. Det kan trekkes frem at dersom de skal anses som subjekter i folkeretten, vil de kunne få en tilsvarende større innflytelse og makt, noe det kan hevdes at selskapene ikke burde ha. På den andre siden kan det hevdes at de allerede har så stor makt og innflytelse på den internasjonale arenaen, at de på lik linje med stater og individer må kunne stilles til ansvar ved brudd på folkeretten, deriblant menneskerettighetene.

Selskaper har i enkelte situasjoner fått medhold i at de har visse rettigheter som følge av folkeretten og at de har tilgang til internasjonale domstoler for å håndheve dem. I kraft av at selskaper er en juridisk konstruksjon, og ikke naturlige slik individer er, kan selvfølgelig ikke selskapene tilkjennes alle de medfødte menneskerettighetene som følger av de internasjonale traktatene. Derimot har EMD slått fast at selskapene har krav på rettigheter som retten til rettferdig rettergang, privatliv, og i mange tilfeller ytringsfrihet.<sup>37</sup> Dette synet ble bekreftet i saken *Autronic AG v. Switzerland*. Et selskap klaget inn Sveits for Den europeiske menneskerettighetsdomstolen for brudd på ytringsfriheten jf EMK art 10(1).

*«Everyone has the right to freedom of expression. This right shall include freedom to hold opinions and to receive and impart information and ideas without interference by public authority and regardless of frontiers. This article shall not prevent States from requiring the license of broadcasting, television or cinema enterprises.»*<sup>38</sup> Sveits hevdet imidlertid at selskapet ikke hadde rett til dette med grunnlag i folkeretten, men fikk ikke medhold. I

---

<sup>36</sup> Dine (2005) s. 175.

<sup>37</sup> Se diskusjonen av International Council on Human Rights, "Beyond Voluntarism" s. 56.

<sup>38</sup> EMK artikkel 10(1).

henhold til denne artikkelen slo domstolen så fast at selskapet hadde rett til ytringsfrihet på lik linje med andre subjekter i folkeretten.

*«In the Court's view, neither its legal status as a limited company nor the fact that its activities were commercial nor the intrinsic nature of freedom of expression could deprive Autronic of the protection of Article 10 of the Convention. This article applies to 'everyone', whether natural or legal persons, and concerns not only the content of the information but also the means of transmission or reception. Reception of television programmes by means of an aerial comes within the right laid down in Article 10-1. There was an interference with the exercise of the freedom of expression.»*<sup>39</sup>

Selskapene har også mulighet til å fremme krav for internasjonale domstoler mot stater i kommersielle tvister.<sup>40</sup> Selskaper kan derfor dra nytte av enkelte rettigheter gitt av folkeretten, og må i så måte kunne anses som rettighetssubjekter på visse områder.

Enkelte traktater pålegger også selskapene visse direkte forpliktelser, selv om dette i de fleste tilfeller håndheves av statene. Dette kan gjøre seg gjeldende hos maritime selskaper hvor man har traktater som oppstiller direkte ansvar for eieren av et skip dersom skade er skjedd ved oljeforurensning, ettersom det er straffbart med ulovlig trafikk av farlig avfall.

*«The Parties consider that illegal traffic in hazardous wastes or other wastes is criminal»*<sup>41</sup>

*«Each Party shall introduce appropriate national/domestic legislation to prevent and punish illegal traffic. The Parties shall co-operate with a view to achieving the objects of this Article.»*<sup>42</sup>

*«Person means any natural or legal person.»*<sup>43</sup>

---

<sup>39</sup> Autronic AG v. Switzerland.

<sup>40</sup> International Council on Human Rights, "Beyond Voluntarism" (2002) s 57.

<sup>41</sup> Global Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes art.4 (3).

<sup>42</sup> Global Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes art.9 (5).

Ut fra den overnevnte diskusjon synes det ikke lenger som om statene er de eneste subjektene på folkerettens område. Det er derimot viktig å poengtere at formålet med folkeretten fremdeles først og fremst er å regulere forholdet mellom stater. Statene er derfor fortsatt de viktigste aktørene i folkeretten. De har som eneste subjekt mulighet til å skape internasjonale traktater og gi domstoler jurisdiksjon for å håndheve internasjonale krav. Ved brudd på menneskerettighetene er det derfor stater som først og fremst har ansvaret for å beskytte individer mot slike overgrep. Statene er i kraft av dette også suverene når det kommer til å skape internasjonal rett. Det er kun stater som har mulighet til å lage utkast, vedta, signere og ratifisere traktater, eller å skape internasjonal sedvanerett.<sup>44</sup> Derfor er det heller ingenting i veien for at stater går sammen om å åpne for at multinasjonale selskaper skal anses som rettssubjekter. Det er også spillerom for en rettsutvikling i internasjonale domstoler i de sakene de får seg forelagt. ICC, ICJ og internasjonale menneskerettsorganer kan påvirke denne utviklingen gjennom sin rettspraksis.

Som følge av selskapenes posisjon i verdenssamfunnet i dag, må man kunne anta at utviklingen vil gå i retning av økt ansvar med tilsvarende økte forpliktelser for disse i kraft av folkeretten. Behovet for å kunne stille selskapene direkte til ansvar er stort og mange aktører har et enormt fokus og press på at dette må kunne gjøres gjeldende. Videre må man kunne anta at når domstoler som EMD tilkjenner selskaper visse rettigheter etter folkeretten, at dette trekker i retning av at de også må kunne tildeles visse forpliktelser. Dette spesielt sett i sammenheng med den internasjonale rollen selskapene har i dag, særlig i samarbeid med stater og andre internasjonale organisasjoner. Nyere forfattere hevder at det gamle utgangspunktet om at bare stater har plikter etter menneskerettene ikke lenger gjelder, og at også selskaper kan ha slike plikter.<sup>45</sup>

---

<sup>43</sup> Global Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Waste art.2 (14).

<sup>44</sup> International Council on Human Rights, "Beyond Voluntarism" (2002) s. 57.

<sup>45</sup> Andenæs (2013).

### 3.1 Ansvarssubjekter etter nasjonal rett?

De fleste land regulerer selskaper som ansvarssubjekter etter nasjonal lovgivning. I norsk rett har vi regler om dette i selskapsloven<sup>46</sup>, aksjeloven<sup>47</sup> og allmennaksjeloven<sup>48</sup>. I forhold til multinasjonale selskaper vil det i all hovedsak være allmennaksjeloven som får betydning med tanke på multinasjonale selskapers størrelse og omfang.

Indirekte følger det av allmennaksjeloven § 2-20 første ledd at registret allmennaksjeselskap ”som sådant” kan erverve rettigheter og pådra seg forpliktelser.<sup>49</sup> Med andre ord er selskapet en juridisk person ettersom selskapet gis generell rettsevne på lik linje med fysiske personer.<sup>50</sup> Utgangspunktet når man anvender en slik selskapsform er derfor at ingen selskapsdeltaker kan bli personlig ansvarlig, det er kun selskapet som juridisk person som har ansvaret. Dette synet opprettholdes også av rettspraksis som slår fast at aksjeselskap(allmennaksjeselskap) og aksjonærer rettslig sett anses som forskjellige rettssubjekter selv om de har identiske interesser<sup>51</sup> jf. også Rt 1994 s. 1002. «Høyesterett har også i andre sammenhenger lagt til grunn at når en næringsdrivende har valgt å drive sin virksomhet i aksjeselskapsform så er selskapet å betrakte som et selvstendig rettssubjekt, og selskapsformuen som fremmed formue som aksjonærene ikke kan råde over for egne formål i andre former enn aksjelovgivningen tillater. Jeg mener det gir best sammenheng i reglene om selskapet også i relasjon til bestemmelser i straffeloven som beskytter tredjemanns formueinteresser, betraktes som 'en annen' enn aksjonærene».<sup>52</sup>

Dette må forstås med visse begrensninger. Noen rettsforhold er så personlige at bare fysiske personer kommer i betraktning. Eksempelvis kan bare fysiske personer være legatarving

---

<sup>46</sup> Selskapsloven.

<sup>47</sup> Aksjeloven.

<sup>48</sup> Allmennaksjeloven.

<sup>49</sup> Andenæs (2007) s 54.

<sup>50</sup> Andenæs (2007) s 54.

<sup>51</sup> Andenæs (2007) s 55.

<sup>52</sup> Rt 1994 s 1002.

eller arvelater i henhold til arvelovens regler. Videre må selskapets ledelse bestå av fysiske personer med mindre lovens ordlyd gir særlig hjemmel for noe annet.<sup>53</sup> Av særlig interesse er derimot om det er mulig å gjennomskjære det begrensede deltakeransvar, slik at aksjonæren kan bli personlig ansvarlig for selskapets forpliktelser. I norsk rett kan en aksjonær holdes erstatningsansvarlig overfor kreditorene på grunnlag av det alminnelige *uaktsomhetsansvar* hvis erstatningsvilkårene er oppfylt.<sup>54</sup> Spørsmålet er om det i tillegg til uaktsomhetsansvar er behov for å åpne for ansvarsgjennombrudd, og hvilke vilkår som i så tilfelle må være oppfylt. Den mest sentrale dommen som omhandler dette er Rt 1996 s 672 'Kongeparken'. I denne saken hadde selskapskreditoren gått til søksmål mot hovedaksjonæren begrunnet i at selskapet angivelig var underkapitalisert. Søksmålet om ansvarsgjennombrudd førte ikke frem, idet selskapet ikke var underkapitalisert etter rettens mening. Dommen inneholder et obiter dictum om at et eventuelt ansvarsgjennombrudd forutsetter at det har vært en sammenblanding mellom selskapets og aksjonærens midler som medfører at det formelle selskapsforhold ikke fortjener vern, eller at det ville virke utilbørlig overfor kreditorene å opprettholde ansvarsbegrensningen.<sup>55</sup>

Dette medfører at norsk rett innehar en restriktiv holdning til personlig ansvar med grunnlag i ansvarsgjennombrudd, men at dette ikke er utelukket<sup>56</sup>.

I henhold til norsk rett er multinasjonale selskaper ansett som ansvarssubjekter. Dersom et selskap bryter med menneskerettighetene er det derfor klart at selskapet kan stilles direkte til ansvar, selv om enkeltindivider kan være særlig å klandre. Avgjørende vil tradisjonelt være at selskapet, eller deler av det, er hjemhørende i Norge på en slik måte at det kan utøves strafferettslig eller erstatningsrettslig jurisdiksjon.

---

<sup>53</sup> Andenæs (2007) s 55.

<sup>54</sup> Andenæs (2007) s 57.

<sup>55</sup> Andenæs (2007) s 57.

<sup>56</sup> Andenæs (2007) s 57.

## 4 Multinasjonale selskapers ansvar for å overholde og fremme menneskerettigheter internasjonalt

Tradisjonelt har multinasjonale selskaper ikke hatt noen plass i folkeretten, og da heller ikke i de internasjonale menneskerettighetene. Som diskutert er det fortsatt uavklart hvilken rolle selskapene har internasjonalt. Det er derimot ingen tvil om at stater dirkete kan stilles til ansvar for brudd på menneskerettighetene, i kraft av deres ledende rolle som rettssubjekter i folkeretten.

Multinasjonale selskaper opererer på den internasjonale arenaen ofte på lik linje med mange stater. I enkelte sammenhenger både utøver og innehar de også større makt. Det kan derfor være vanskelig å argumentere for at de ikke skal kunne stilles direkte til ansvar hvis de bryter med menneskerettighetene. Fra flere hold hevdes det at utviklingen går i retning av større ansvar for de multinasjonale selskapene<sup>57</sup>. The International Council har med bakgrunn i selskapenes internasjonale rolle, og med bakgrunn i dommer fra EMD konkludert med at «*one can see a conscious and gradual evolution of international law towards clear, binding norms that are directly applicable to companies*». <sup>58</sup>

Nicola Jagers, professor i internasjonale menneskerettigheter, hevder at utviklingen går, og må gå, i retning av direkte ansvar for multinasjonale selskaper.<sup>59</sup> «*The subjects of law in any legal system are not necessarily identical in their nature or in the extent of their rights, and the nature depends on the needs of the community.*»<sup>60</sup> Hun konkluderer med at menneskerettighetene til selskaper folkerettslig har blitt vektlagt (for eksempel selskapenes rett til å få kompensasjon ved ekspropriasjon), har det vært for lite fokus på å kontrollere multinasjonale selskaper, men at det internasjonale samfunnet nå krever denne utviklingen.<sup>61</sup> Spør-

---

<sup>57</sup> Se diskusjon hos Dine (2005) s. 178.

<sup>58</sup> Dine (2005) s 178.

<sup>59</sup> Dine (2005) s. 178.

<sup>60</sup> Dine (2005) s. 178.

<sup>61</sup> Dine (2005) s 178.

målet blir derfor om det finnes grunnlag som direkte forplikter selskapene til å respektere menneskerettighetene og hvorvidt disse er rettslig bindende.

#### 4.1 Direkte ansvar ved brudd på menneskerettighetene?

##### 4.1.1 FNs Verdenserklæringen om menneskerettigheter

Det viktigste grunndokumentet vi har i forhold til menneskerettigheter er verdenserklæringen av 1948. Verdiene dette dokumentet representerer, har dannet grunnlag for mer spesifikke avtaler og dannelser av organisasjoner som retter seg direkte mot respekten for å overholde menneskerettighetene over hele verden. I fortalen til verdenserklæringen ser man videre at den søker å rette seg mot individer, organer og regjeringer.<sup>62</sup>

*«Now, therefore the General Assembly, Proclaims this Universal Declaration of Human Rights as a common standard of achievement for all peoples and all nations, to the end that every individual and every organ of society, keeping this Declaration constantly in mind, shall strive by teaching and education to promote respect for these rights and freedoms and by progressive measures, national and international, to secure their universal and effective recognition and observance, both among the peoples of Member States themselves and among the peoples of territories under their jurisdiction.»*<sup>63</sup>

Verdenserklæringen er ikke en traktat, men en erklæring. Som følge av dette er som utgangspunkt ikke erklæringen juridisk bindende for medlemslandene. Derimot kan man spørre seg om stater gjennom gjentatte ord og gjerninger har respektert og anerkjent verdenserklæringen over så lang tid, at erklæringen nå må anses for å ha fått status som internasjonal sedvanerett.<sup>64</sup> I dag er det allment akseptert at enkelte bestemmelser i verdenserklæringen har fått status som internasjonal sedvanerett. Dette ble for første gang hevdet under en verdenskonferanse om menneskerettigheter i Teheran i 1968. Her ble det fremmet

---

<sup>62</sup> Clapham (2006) kap. 6.6.

<sup>63</sup> FNs verdenserklæring (1948).

<sup>64</sup> International Council on Human Rights, "Beyond Voluntarism" (2002) s. 59.

at verdenserklæringen- «*constitutes an obligation for the members of the international community*».<sup>65</sup> Det imidlertid fremdeles uklart hvilke deler av erklæringen som nå har fått status som internasjonal sedvanerett, og særlig er det uklart hvorvidt referansen til ”organs of society” forplikter selskaper i erklæringens art.30. Artikkelen var motivert av frykten for dannelser av grupperinger og organisasjoner med rasistiske og fascistiske ideologier etter andre verdenskrig. En direkte språklig forståelse av ordlyden vil ikke kunne utelukke at også selskaper som bryter med menneskerettighetene kan omhandles. Dette har derimot aldri blitt prøvd i praksis, slik at det er usikkert hvorvidt en domstol vil legge dette til grunn. Det er også usikkert om artikkel 30 er en av artiklene som i dag kan sies å gjelde som internasjonal sedvanerett.<sup>66</sup> Uavhengig av dette må fortalen og artiklene leses i sammenheng. Fortalen kan på mange måter anses å danne grunnlaget for resten av dokumentet, og oppstiller i så måte også formålet og hensikten bak erklæringen. Verdenserklæringen har også blitt godkjent i innledningen av alle FNs menneskerettighetstraktater. Disse traktatene har alle FNs medlemsland med unntak av seks ratifisert.<sup>67</sup> Menneskerettighetstraktatene er statene juridisk bundet av. I den sammenheng er derfor flertallet av verdens stater i dag indirekte bundet av FNs verdenserklæring. Hvilken konsekvens dette har for multinasjonale selskaper, er fremdeles uavklart. Det er likevel vanskelig å forsvare at selskaper skal kunne unntas plikten til å respektere og ivareta menneskerettighetene på lik linje med andre aktører. I og med at verdenserklæringen er et levende dokument som kan tolkes dynamisk, og i så måte anvendes på stadig nye situasjoner, er det derfor mulig for stater og domstoler å åpne opp for et direkte ansvar for selskaper ved brudd på menneskerettighetene med grunnlag i verdenserklæringen.<sup>68</sup>

#### 4.1.2 International Labor Organisation

---

<sup>65</sup> International Council on Human Rights, ”Beyond Voluntarism” (2002) s. 60.

<sup>66</sup> International Council on Human Rights ”Beyond Voluntarism” (2002) s. 60.

<sup>67</sup> International Council on Human Rights ”Beyond Voluntarism” (2002) s. 61.

<sup>68</sup> International Council on Human Rights ”Beyond Voluntarism” (2002) s.61.



International Labor Organisation, heretter forkortet ILO er en organisasjon under FN. De har 185 medlemsland og jobber med å fremme sosiale rettigheter, internasjonale menneskerettigheter og arbeidsrettigheter.<sup>69</sup>

*«ILOs hovedmål i dag er å skape muligheter for at menn og kvinner kan skaffe seg et anstendig og produktivt arbeid, under vilkår av frihet, rettferdighet, trygghet og menneskelig verdighet.» – Juan Somavia, ILOs generaldirektør.*<sup>70</sup>

Dette målet prøver ILO å få gjennomført ved å følge opp fire strategiske innsatsområder:

1. *«Arbeidstakerrettigheter- fremme og iverksette internasjonale arbeidsstandarder og grunnleggende arbeidstakerrettigheter gjennom ILOs kjernekonvensjoner.*
2. *Sysselsetting – skape muligheter for kvinner og menn til å få anstendig arbeid som gir levebrød, investeringer, kompetanse og entreprenørskap.*
3. *Sosial beskyttelse – utvide adgangen til- og effekten av sosial beskyttelse.*
4. *Sosial dialog- fremme sosial dialog og trepartssamarbeidet med uavhengige fagbevegelse- og arbeidsgiverorganisasjoner.»*<sup>71</sup>

ILO konvensjonene er forpliktende for de landene som ratifiserer dem. Disse landene er pliktige til å følge det ILO konvensjonen oppstiller, de plikter å gjennomføre lovmessige og andre tiltak slik at lovverket i landet stemmer overens med konvensjonen, og de aksepterer internasjonal overvåking gjennom ILOs kontrollsystem.<sup>72</sup>

I forhold til multinasjonale selskaper slår ILO konvensjonens «Tripartite Declaration of Principles concerning Multinational Enterprises and Social Policy» artikkel 8 følgende fast: *«All parties concerned by this Declaration should respect the sovereign rights of States, obey the national laws and regulations, give due consideration to local practices and respect relevant international standards. They should respect the Universal Declaration of*

---

<sup>69</sup> International Labour Organisation, avsnitt 1.

<sup>70</sup> FN (4) avsnitt 2.

<sup>71</sup> FN (4) avsnitt 3.

<sup>72</sup> FN (3).

*Human Rights and the corresponding International Covenants adopted by the General Assembly of the United Nations as well as the Constitution of the International Labour Organization and its principles according to which freedom of expression and association are essential to sustained progress.»<sup>73</sup>*

Konvensjonen er ratifisert av flertallet av verdens stater, og beskriver i så måte hva majoriteten ønsker å forplikte seg til.<sup>74</sup> Derfor må man kunne anta at selskapene føler seg både moralsk og etisk forpliktet til å overholde denne. Konvensjonen åpner også for kunne klage inn stater som ikke lever opp til sine forpliktelser.<sup>75</sup> Derimot finnes det ingen mulighet for å håndheve brudd, ettersom konvensjonen ikke er juridisk forpliktende, se f eks ILO konvensjonens artikkel 7- *«This Declaration sets out principles in the fields of employment, training, conditions of work and life and industrial relations which governments, employer's and workers' organizations and multinational enterprises are recommended to observe on a voluntary basis; its provisions shall not limit or otherwise affect obligations arising out of ratification of any ILO Convention.»<sup>76</sup>*

#### 4.1.3 OECD (the Organisation of Economic Co-operation and Development)

OECDs formål er som utgangspunkt å fremme politiske tiltak som vil øke den sosiale og økonomiske trivselen for mennesker over hele verden. For å få til dette har OECD skapt et forum hvor regjeringene i medlemslandene kan komme med tanker, ideer og innspill for å prøve å finne løsninger til felles problemer.<sup>77</sup> En del av hensikten med dette er å hindre konflikter mellom medlemslandene. Derfor samarbeider OECD hovedsakelig om innenrikspolitiske spørsmål som har virkning utover landegrensene, men organisasjonen har ing-

---

<sup>73</sup> ILO konvensjonens art. 8.

<sup>74</sup> International Council on Human Rights "Beyond Voluntarism" (2002) s 69.

<sup>75</sup> International Council on Human Rights "Beyond Voluntarism" (2002) s 89-90.

<sup>76</sup> ILO konvensjonens art. 7

<sup>77</sup> OECD.

en overstatlig myndighet.<sup>78</sup> OECD består i dag av 34 medlemsland. Fellestrekkene for disse landene er karakterisert ved; de er demokratier, de har en velutviklet markedsøkonomi, og de har et relativt høyt inntektsnivå.<sup>79</sup> Med andre ord faller en stor del av verdens land utenfor organisasjonen.

I dag er multinasjonale selskaper generelt akseptert som en gunstig kilde til økte skatteinntekter, de er teknologifremmende, og skaper et økt antall arbeidsplasser. Selskapene skaper også bekymringer, og det er satt i gang flere tiltak som skal imøtekomme disse.

I 1976 ble OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper vedtatt. Under disse retningslinjene har de et kapittel som heter «General Policies» hvor de har en rekke henvisninger til internasjonale menneskerettigheter. Dette kapitlet oppfordrer bedriftene til å fremme arbeidet med bærekraftig utvikling og at de i samsvar med landets internasjonale forpliktelser, skal respektere menneskerettighetene til de som påvirkes av deres virksomheter.<sup>80</sup>

I juni 2000 ble retningslinjene revidert, hvor det ble tatt inn en generell uttalelse som sa at multinasjonale selskaper skulle respektere menneskerettighetene.

*«[Enterprises should] respect the human rights of those affected by their activities consistent with the host government's international obligations and commitments.»<sup>81</sup>*

Bestemmelsen er veldig generelt formulert, men vilkåret «affected by their activities» har av flere blitt tolket i retning av å favne bredt. Med andre ord hevdes det at selskapene ikke bare har en plikt til å respektere arbeidsrettighetene til de ansatte, men at de også har en

---

<sup>78</sup> Utenriksdepartementet (5).

<sup>79</sup> Utenriksdepartementet (4).

<sup>80</sup> Høstmælingen (2012) s. 429.

<sup>81</sup> Hentet fra International Council on Human Rights "Beyond Voluntarism" (2002) s 66.

generell plikt til å respektere menneskerettighetene til arbeiderne og til andre individer i de samfunnene de operer.<sup>82</sup>

Retningslinjene er kun forpliktende for OECD landene. Organisasjonen åpner likevel for at andre land kan slutte seg til erklæringen, eller følge retningslinjene om de skulle ønske det. Selv om det finnes mange andre regelverk som omhandler det samme, er det kun OECDs retningslinjer som er multilaterale og som har et detaljert regelverk som regjeringer er pliktige til å fremme.<sup>83</sup>

*«...The Guidelines are the only multilaterally endorsed and comprehensive code that governments are committed to promoting. The Guidelines' recommendations express the shared values of governments of countries that are the source of most of the world's direct investment flows and home to most multinational enterprises. The Guidelines aim to promote their positive contributions to economic, environmental and social progress.»<sup>84</sup>*

OECDs retningslinjer representerer et grunnlag for hva som er god forretningsskikk i en stadig økende global økonomi. Et multinasjonalt selskap som er hjemhørende i et OECD land, har derfor en moralsk plikt til å sikre at standardene i retningslinjene blir opprettholdt i de landene de operer.<sup>85</sup> I dagens samfunn hvor det er et stort fokus på at selskaper skal respektere menneskerettighetene, bidrar også OECDs retningslinjer til at eventuelle brudd på disse vil kunne få omfattende konsekvenser for selskapene om det blir kjent for offentligheten. Retningslinjene er derfor et svært viktig dokument som oppstiller gode og viktige prinsipper i et internasjonalt samfunn som i stor grad mangler rettslig bindende prinsipper.

Retningslinjene er ikke rettslig bindende for medlemslandene. De består kun av ikke-bindende prinsipper og standarder som regjeringer og selskaper oppfordres til å følge- «...

---

<sup>82</sup> International Council on Human Rights "Beyond Voluntarism" (2002) s 67.

<sup>83</sup> Utenriksdepartementet (1).

<sup>84</sup> OECD Guidelines for Multinational Enterprises para.3, se også diskusjonen i International Council on Human Rights "Beyond Voluntarism" s 67.

<sup>85</sup> Clapham (2006) kap. 6.3.

*Observance of the Guidelines by enterprises is voluntary and not legally enforceable.»*<sup>86</sup>  
Enkelte stiller spørsmålet om hvorvidt retningslinjene i dag må kunne anses som internasjonal sedvanerett, ettersom de har blitt fulgt siden 1976. Her vil i stor grad intensjonen og formålet bak retningslinjene være avgjørende. Dette er derimot svært usikkert, og man vil trenge videre forskning, uttalelser og rettsavgjørelser for at dette skal kunne gjøres gjeldende.<sup>87</sup>

#### 4.1.4 FNs Global Compact

FNs Global Compact inneholder 10 grunnleggende prinsipper som bedriftsledere verden over blir oppfordret til å følge.<sup>88</sup> De har to hovedmålsettinger:

1. *«Gjøre de ti prinsippene til en del av forretningsvirksomheten i bedrifter over hele verden*
2. *Fremme aktiviteter og partnerskap som bidrar til å innfri FNs mål om en bærekraftig utvikling.»*<sup>89</sup>

De to første prinsippene retter seg direkte mot menneskerettighetene:

*«Prinsipp nr. 1- bedrifter skal støtte og respektere vern om internasjonalt anerkjente menneskerettigheter, og*

*Prinsipp nr. 2- påse at de ikke medvirker til brudd på menneskerettighetene.»*<sup>90</sup>

Opprinnelig ble det forklart på FNs hjemmeside, hva disse forpliktelsene innebar<sup>91</sup>:

*«Companies committing themselves to human rights would ensure:*

---

<sup>86</sup> OECD Guidelines for Multinational Enterprises (2008), Concepts and Principles (1).

<sup>87</sup> International Council on Human Rights "Beyond Voluntarism" (2002) s 68.

<sup>88</sup> Clapham (2006) kap. 6.5.

<sup>89</sup> Utenriksdepartementet (2).

<sup>90</sup> Utenriksdepartementet (2).

<sup>91</sup> Clapham (2006) kap. 6.5.

*In the workplace*

*Safe and healthy working conditions;*

*Freedom of association;*

*Non-discrimination in personnel practices:*

*No forced or child labour; and*

*Rights to basic health, education and housing (if operations are located in areas where these are not provided)*

*Outside the workplace*

*Respect for existing international guidelines and standards for the use of force (UN Code of conduct for Law Enforcement Officials and UN Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials).*

*In the wider community*

*Prevent the forcible displacement of individuals, groups or communities;*

*Protect the economic livelihood of local communities: and*

*Contribute to the public debate. Companies interact with all levels of governing bodies in the countries where they operate. Within this context, they have the right and the responsibility to express their views on matters which affect their operations, their Employees their customers and the communities of which they are part.»<sup>92</sup>*

De selskapene som slutter seg til denne forplikter selskapet til ikke å begå menneskerettighetsbrudd selv. De forplikter samtidig selskapet til å støtte offentlig politikk i de landene de opererer slik at de ikke medvirker i andres brudd på menneskerettighetene jf prinsipp nr.

---

<sup>92</sup> Clapham (2006) kap. 6.5.

1.<sup>93</sup> Som andre frivillige initiativer er heller ikke FNs Global Compact rettslig forpliktende for selskapene, slik at brudd på denne vil kunne begås ustraffet.

#### 4.1.5 Corporate Social Responsibility (CSR)

Næringslivets forhold til menneskerettighetene omtales ofte som «Corporate Social Responsibility»- eller næringslivets sosiale ansvar. Dette er et ansvar som næringslivet og multinasjonale selskaper påtar seg gjennom frivillige forpliktelser. Disse kommer som oftest til uttrykk i selskapenes retningslinjer. De siste årene har man sett en økning av bruk av retningslinjer hos mange selskaper. Økningen kommer i takt med avsløringer hvor selskaper har vært innblandet i korrupsjon, brudd på menneskerettigheter og miljøforurensning. Det internasjonale samfunnet har for alvor rettet fokus mot hvordan de multinasjonale selskapene operer. I mangel av internasjonale lover og regler har derfor mange selskaper valgt å oppstille retningslinjer for å forplikte seg selv til å opptre og operere på en redelig måte. Mye av bakgrunnen for dette er at kunder, handelspartnere og næringsliv i større grad krever at selskaper de handler med, videreformidler varer som blir produsert på en human og etisk forsvarlig måte i tråd med menneskerettighetene.

Shells retningslinjer kan brukes for å illustrere hvordan et selskap anvender corporate social responsibility.<sup>94</sup>

Innledningsvis slår selskapet fast hvem som omfattes av disse retningslinjene:

*«Alle ansatte i alle heleide Shell-selskaper og i alle samarbeidsselskaper under Shells kontroll, må følge de etiske retningslinjene. Medarbeidere på kontrakt må også følge retningslinjene. Kontraktører og konsulenter som arbeider på våre vegne eller i vårt navn, gjennom outsourcing av tjenester, prosesser eller forretningsaktiviteter, skal opptre i samsvar med retningslinjene når de handler på våre vegne. Uavhengige kontraktører og konsulenter vil*

---

<sup>93</sup> Clapham (2006) kap. 6.5.

<sup>94</sup> Shell-code-of-conduct.

*bli gjort klar over retningslinjene siden de gjelder for våre ansatte når de har med dem å gjøre.»<sup>95</sup>*

*«Vi anvender retningslinjene i alle fellesprosjekter hvor Shell er ledende operatør. Ved deltagelse i et joint-venture som ikke er kontrollert av Shell, oppfordrer vi selskapet til å innføre tilsvarende prinsipper og standarder.»<sup>96</sup>*

Med andre ord forventer Shell at alle som er ansatt i selskapet, eller på noen som helst måte handler eller operer med dem, skal respektere de etiske retningslinjene selskapet oppstiller. I henhold til menneskerettighetene skriver Shell at de gjennomfører sine aktiviteter i overenstemmelse til FNs menneskerettighetserklæring og hovedkonvensjonene i den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO).<sup>97</sup>

*«Shell har flere grunnverdier når det gjelder å respektere menneskerettigheter, blant annet overholdelse av bedriftspraksis, overholdelse av gjeldende lover og forskrifter, vanlig dialog og kommunikasjon med våre aksjonærer og direkte/indirekte bidrag til generelt velvære i de lokalsamfunn der vi driver vår virksomhet. Vårt engasjement på dette området støttes av Shells generelle forretningsprinsipper, disse etiske retningslinjene og relevante konsernpraksis på så forskjellige områder som:*

- sosialt ansvar*
- menneskelige ressurser, med mangfold og inkludering*
- innkjøp av varer og tjenester»<sup>98</sup>*

---

<sup>95</sup> Shell-code-of-conduct s.1.

<sup>96</sup> Shell-code-of-conduct s. 6.

<sup>97</sup> Shell-code-of-conduct, pkt. 5

<sup>98</sup> Shell-code-of-conduct, pkt. 5.



I sine retningslinjer krever så Shell at selskapet skal operere på en måte som ikke bryter med menneskerettighetene. Ved brudd på retningslinjene oppstiller Shell disse konsekvensene:

*«Brudd på bestemmelsene i de etiske retningslinjene, eller på enhver lov eller regulering som angår vår drift, kan få alvorlige konsekvenser for vedkommende og for Shell. unnlattelse i å følge retningslinjene som involverer en kriminell handling, kan resultere i rettsforfølgelse etter rapportering til relevante autoriteter. For ansatte som bryter retningslinjene, lov eller regulering kan det også bli iverksatt interne disiplinære tiltak, inkludert oppsigelse/avskjed.»<sup>99</sup>*

Shell hevder dermed at brudd på menneskerettighetene kan få alvorlige konsekvenser både for selskapet og for vedkommende som begår den kriminelle handlingen. Konsekvensene består i strafferettslig forfølgning av relevante autoriteter, eller interne disiplinærvedtak som i mange tilfeller vil dreie seg om oppsigelse. Når Shell påpeker at «brudd på retningslinjene som involverer kriminell handling»-som brudd på menneskerettighetene absolutt er- kan resultere i rapportering til relevante autoriteter, siktes det i all hovedsak til nasjonal straffelovgivning. Operer Shell i et land som har et svakt rettslig vern om menneskerettighetene vil derfor brudd på disse, med stor sannsynlighet, kun få små eller ingen konsekvenser for selskapet eller enkeltpersoner. Alternativet man da ofte står igjen med er «interne disiplinære vedtak» som kan ende i oppsigelse, avhengig av hvor alvorlig handlingen er.

Etter «corporate social responsibility» har selskapene en mulighet til å forplikte seg selv etter folkerettslige regler, deriblant menneskerettighetene. Ansvarsgrunnlaget vil derimot ikke følge direkte av folkeretten, men av interne retningslinjer og nasjonal lovgivning. På denne måten kan det sanksjoneres mot ansatte som bryter mot grunnleggende rettigheter. I kraft av dette er de derimot ikke å regne som direkte forpliktet etter folkeretten, men de kan

---

<sup>99</sup> Shell-code-of-conduct.

indirekte stilles ansvar ved brudd. Konsekvensene for enkeltpersoner kan være både strafferettslige, erstatningsrettslige eller andre mildere sanksjoner.

## **4.2 Indirekte ansvar ved brudd på menneskerettighetene?**

Dersom selskapene ikke er å regne som pliktsubjekter etter folkeretten kan ikke selskapene stilles direkte til ansvar i kraft av de internasjonale avtalene som regulerer menneskerettighetene. Dommer fra henholdsvis EMD og Den Amerikanske Menneskerettighetsdomstol viser likevel at brudd på menneskerettigheter har fått konsekvenser for selskaper, men da indirekte ved at stater har blitt dømt for ikke å ha overholdt sine forpliktelser etter internasjonale avtaler. Dette skyldes i all hovedsak statenes suverene plass som både plikt- og rettighetssubjekt i folkeretten. Det forutsettes at staten har brutt med en folkerettslig regel for å kunne bli ansvarlig på det folkerettslige planet, slik eventuelle brudd på menneskerettighetene vil være.<sup>100</sup> Årsaken til dette er at stater med grunnlag i folkeretten, plikter å sikre menneskene det rettslige vernet de har eller skal ha, etter den internasjonale menneskerettighetskonvensjonen.

I mange tilfeller kan det ha både praktisk og juridisk betydning hvorvidt et multinasjonalt selskap bryter med menneskerettigheter i hjemlandet eller i utlandet.

### **4.2.1 Statens ansvar hvis et selskap bryter med menneskerettighetene i hjemlandet**

Staten hefter for alle statsorganers unnlatelser eller handlinger, uavhengig av om det er et utøvende, dømmende eller lovgivende organ, forutsatt at de bryter med folkeretten. Videre kan staten bli ansvarlig for handlinger begått av personer og grupper, eller dersom de har lagt myndighetsutøvelse til foreninger eller private institusjoner -og disse handler folke-

---

<sup>100</sup> Ruud (2011) s 302.

rettsstridig.<sup>101</sup> Avgjørende for om en stat kan holdes ansvarlig, er om det har skjedd en krenkelse av folkeretten, og at individet opptrer på statens vegne.<sup>102</sup> Dersom et selskap bryter med menneskerettighetene i hjemlandet, vil derfor staten kunne stilles til ansvar forutsatt at de overnevnte vilkårene er oppfylt.

Ved brudd på menneskerettighetene ovenfor egen befolkning kan spørsmålet oppstå om noen stat overhodet er krenket. Dette spørsmålet kan blant annet stilles i henhold til konflikten i Syria, hvor myndighetene begår gjentatte overgrep mot lokalbefolkningen. I denne sammenheng uttalte ICJ i «*Barcelona Traction-saken*» at visse grove brudd på menneskerettighetene er å anse som en krenkelse av alle stater:<sup>103</sup>

*«In particular, an essential distinction should be drawn between the obligations of a State towards the international community as a whole, and those arising vis-à-vis another State in the field of diplomatic protection. By their very nature the former are the concern of all States. In view of the importance of the rights involved, all States can be held to have legal interests in their protection; they are obligations erga omnes...Such obligations derive, for example, in contemporary international law, from the outlawing of acts of aggression, and of genocide, as also from the principles and rules concerning basic rights of the human person including protection from slavery and radical discrimination.»*<sup>104</sup>

Utgangspunktet er at det kun er stater som kan gjøre ansvar gjeldende ved folkerettsbrudd. Unntak finnes i spesielle konvensjoner, blant annet i menneskerettighetskonvensjonen, hvor også individer og selskaper kan opptre på det folkerettslige planet.<sup>105</sup> I så måte er det innforstått at også multinasjonale selskaper som begår menneskerettighetsbrudd kan holdes folkerettslig ansvarlige, men da som hovedregel indirekte, ved at det er staten som hefter,

---

<sup>101</sup> Ruud (2011) s 304.

<sup>102</sup> Ruud (2011) s 304.

<sup>103</sup> Ruud (2011) s 307.

<sup>104</sup> Barcelona Traction Light and Power Company, Limited. Se diskusjonen i Ruud (2011) s 307.

<sup>105</sup> Ruud (2011) s 308.

og som i sin tur må komme med reaksjoner mot selskapet avhengig av karakteren på bruddet. Dette var blant annet tilfellet i «X and Y v. The Netherlands» hvor svigersønnen til direktøren av et privat hjem for funksjonshemmede barn, hadde forgrepet seg på en funksjonshemmet jente. Dette skjedde i 1970, og Nederland hadde på den tiden ingen lover som regulerte slike tilfeller da jenta nettopp hadde fylt 16 år. Saken ble anket til Den Europeiske Menneskerettighetsdomstolen hvor det ble slått fast at staten hadde brutt med sine folkerettslige forpliktelser og især retten til privatliv, ved ikke å sikre at tilfeller som dette kunne straffeforfølges.<sup>106</sup>

I den forbindelse kan en nylig dom fra de vestafrikanske staters økonomiske fellesskaps (heretter omtalt som ECOWAS) domstol også nevnes. Saken blir omtalt som «Socio-Economic Rights and Accountability Project (SERAP) vs. Nigeria», og en enstemmig rett slo fast at nigerianske myndigheter var ansvarlige for oljeselskapers overgrep mot lokalbefolkningen.<sup>107</sup>

*«The Court takes note that in the course of implementing policies, especially financial policies. If funds are stolen or embezzled or misapplied, it behoves the matter to be dealt with internally, that is at the domestic level. This Court will only hold a state accountable if it denies the right to education to its people Funds stolen by officers charged with the responsibility of providing basic education to the people should be treated as crime, pure and simple or the culprits may be dealt with in accordance with the applicable civil laws of the country to recover the funds. Unless this is done, every case theft or embezzlement of public funds will be treated as a denial of human rights of the people in respect of the project for which the funds were allocated. That is not the object of human rights violation in this Court where every breach or violation must be specifically alleged and proved by evidence.»<sup>108</sup>*

---

<sup>106</sup> X and Y v. The Netherlands , se diskusjonen hos Dine s. 180.

<sup>107</sup> Amnesty International.

<sup>108</sup> SERAP v. Nigeria.

Dommen er bindende for alle medlemslandene i ECOWAS jf. ECOWAS traktaten artikkel 15(4), inkludert Nigeria. Videre sier artikkel 19(2) i 1992-protokollen at domstolens avgjørelse skal være endelig og implementeres umiddelbart. I tillegg vil manglende overholdelse av dommen sanksjoneres under artikkel 77 i ECOWAS-traktaten, og under artikkel 24 i den supplerende protokollen i ECOWAS rettighetsdomstol.<sup>109</sup>

#### 4.2.2 Statens ansvar hvis et selskap bryter med menneskerettighetene i utlandet.

Staten hefter som utgangspunkt kun for selskaper undergitt deres instruksjonsmyndighet eller kontroll. Dette er et tradisjonelt utgangspunkt i folkeretten som følger av at staten ikke hefter for hva dets borgere eller selskaper registrert eller på annen måte etablert i utlandet gjør. Men staten kan ha ansvar for å lovgi, regulere på annen måte eller føre tilsyn med selskaper. Videre kan staten ha et særlig ansvar dersom tilfellet fanges opp av jus cogens-normer eller dekkes av en folkerettslig konvensjon som retter seg mot selskapers handlinger.

Som vi ser er det i all hovedsak stater som er forpliktet etter folkeretten, i kraft av at de er de fremste subjektene. Dette kan i sin tur få konsekvenser for multinasjonale selskaper dersom de bryter med menneskerettighetene. Utgangspunktet vil være at staten hefter, og at de så plikter å komme med sanksjoner ovenfor selskapet, avhengig av hvilke type brudd det er snakk om. I så måte er de multinasjonale selskapene indirekte forpliktet etter folkeretten, gjennom staten de er hjemhørende i.

## 5 Straffansvar

---

<sup>109</sup> Amnesty International.

## 5.1 Internasjonalt straffansvar

Internasjonal strafferett tilhører folkeretten og inneholder regler om internasjonale straffedomstoler og straffeforfølgning knyttet til dette, og regler om internasjonale forbrytelser og individuelt straffansvar for slike.<sup>110</sup> Forbrytelser som inngår i den internasjonale strafferetten er forbrytelser mot menneskeheten, folkemord og krigsforbrytelser, slik at brudd på menneskerettighetene som utgangspunkt vil kunne straffes i den internasjonale strafferetten. Det er videre klart at den internasjonale strafferetten omfatter både strafferett og straffeprosess, slik vi kjenner det fra nasjonal lovgivning.<sup>111</sup> Spørsmålet denne oppgaven reiser er derimot hvorvidt den internasjonale strafferetten også åpner for å straffe multinasjonale selskaper ved brudd på disse.

Oppfatningen om at grusomheter begått mot menneskeheten burde kunne straffes, ble for første gang foreslått i 1915 som en reaksjon på massedrap begått mot armenere i det osmanske riket. De russiske, britiske og franske regjeringene gikk sammen om at en slik hendelse måtte få en kraftig reaksjon, og i fellesskap utstedte de følgende erklæring<sup>112</sup>:

*«In view of these new crimes of Turkey against humanity and civilization, the Allied governments announce publicly to the Sublime Porte that they will hold personally responsible (for) these crimes all members of the Ottoman Government and those of their agents who are implicated in such massacres.»*<sup>113</sup>

Erklæringen fikk imidlertid aldri de følgene den var tiltenkt. Det er også uvisst hva regjeringene la i begrepet «humanity»<sup>114</sup>. Man kan likevel se på erklæringen som starten på en lang vei mot å sikre individene de menneskerettighetene de har i dag.

---

<sup>110</sup> Høstmælingen (2012) s. 447.

<sup>111</sup> Høstmælingen (2012) s. 447.

<sup>112</sup> International Criminal Law (2013) s. 84.

<sup>113</sup> Sitert fra International Criminal Law (2013) s. 84.

<sup>114</sup> International Criminal Law (2013) s. 85.

Andre verdenskrig var et vendepunkt både for menneskerettighetene og for den internasjonale strafferetten.<sup>115</sup> Som en følge av krigen ble Nürnberg- og Tokyo domstolen dannet som et svar på grusomhetene som hadde foregått. Bakgrunnen for Nürnbergdomstolen var i all hovedsak nazistenes konsekvente folkemord på jøder, sigøynere og andre kun basert på rase, religion, politiske meninger og funksjonshemninger. Individer skulle nå bli stilt til ansvar for sine ugjerninger. Tokyo domstolen ble på sin side opprettet med bakgrunn i forbrytelser japanerne foretok seg under okkupasjonen av flere sør-øst asiatiske land.<sup>116</sup>

Grunnlaget for Nürnbergdomstolen var en internasjonal traktat inngått i London 8. august 1945 mellom USA, Storbritannia, Frankrike og Sovjetunionen<sup>117</sup>. Tokyo domstolens grunnlag bygget på sin side på en proklamasjon fra general MacArthur som var alliert øverstkommanderende i det fjerne Østen.<sup>118</sup> Domstolene hadde ulike rettsgrunnlag, men hadde stort sett de samme rettsikkerhetsgarantier, rettergangsregler og omtrent de samme materielle straffebestemmelser.<sup>119</sup> Domstolenes jurisdiksjon omfattet forbrytelser mot freden, krigsforbrytelser og forbrytelser mot menneskeheten.<sup>120</sup> Dette slås blant annet fast i Nürnberg statuttene artikkel 6:

*«The Tribunal established by the Agreement referred to in Article 1 herof for the trial and punishment of the major war criminals of the European Axis countries shall have the power to try and punish persons who, acting in the interests of the European Axis countries, whether as individuals or as members of organizations, committed any of the following crimes.»*

---

<sup>115</sup> Høstmælingen (2012) s. 447.

<sup>116</sup> International Criminal Law (2013) s. 255.

<sup>117</sup> Høstmælingen (2012) s. 447.

<sup>118</sup> Høstmælingen (2012) s. 447.

<sup>119</sup> Høstmælingen (2012) s. 447-448.

<sup>120</sup> Høstmælingen (2012) s. 448.

*«The following acts or many of them, are crimes coming within the jurisdiction of the Tribunal for which there shall be individual responsibility:*

*(a) CRIMES AGAINST PEACE: (...)*

*(b) WAR CRIMES: (...)*

*(c) CRIMES AGAINST HUMANITY: namely, murder, extermination, enslavement, deportation, and other inhuman acts committed against any civilian population, before or during the war; or persecutions on political, racial or religious grounds in execution of or in connection with any crime within the jurisdiction of the Tribunal, whether or not in violation of the domestic law of the country where perpetrated.*

*Leaders, organizers, instigators and accomplices participating in the formulation or execution of a common plan or conspiracy to commit any of the foregoing crimes are responsible for all acts performed by any persons in execution of such plan.»<sup>121</sup>*

Nürnbergdomstolen åpnet for å dømme individer ved brudd på menneskerettighetene. Domstolen slo også fast at statsledere ikke skulle nyte immunitet ved forbrytelser mot menneskeheten, at personer kunne holdes strafferettslig ansvarlig for slike forbrytelser, og at ordre ikke fritar for ansvar.<sup>122</sup> Domstolen åpnet også for at medlemskap i en kriminell organisasjon var nok til å kunne straffes, uavhengig av hva individet selv direkte hadde utført av kriminelle handlinger. Dette kommer til uttrykk i statuttene for domstolen artikkel 9 og 10.

*«In cases where a group or organization is declared criminal by the Tribunal, the competent national authority of any Signatory shall have the right to bring individual to trial for membership therein before national, military or occupation courts. In any such case the*

---

<sup>121</sup> Statuttene for Nürnbergdomstolen art. 6.

<sup>122</sup> HL-SENTERET.



*criminal nature of the group or organization is considered proved and shall not be questioned.»*<sup>123</sup>

Avgjørende var likevel om personen *visste* at organisasjonen var kriminell.<sup>124</sup>

*«At the trial of any individual member of any group or organization the Tribunal may declare (in connection with any act of which the individual may be convicted) that the group or organization of which the individual was a member was a criminal organization.*

*After the receipt of the Indictment the Tribunal shall give such notice as it thinks fit that the prosecution intends to ask the Tribunal to make such declaration and any member of the organization will be entitled to apply to the Tribunal for leave to be heard by the Tribunal upon the question of the criminal character of the organization. The Tribunal shall have power to allow or reject the application. If the application is allowed, the Tribunal may direct in what manner the applicants shall be represented and heard.»*<sup>125</sup>

Dette var utslagsgivende i sakene «*Goring and others*» og i «*Krauch and others*». I begge sakene hadde de tiltale vært ledd i nazistenes virksomhet, og i så måte var de skyldige da medlemskap i en kriminell organisasjon som utgangspunkt var nok for å kunne straffes. De ble begge derimot frikjent på bakgrunn av at det å være deltager i en kriminell organisasjon alene ikke var nok, ettersom man også måtte kunne bevise *personlig* straffeskyld.

Nürnbergdomstolen og Tokyo-domstolen har lagt grunnlaget for flere internasjonale straffedomstoler. Etter andre verdenskrig og frem til i dag har blant annet The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia(ICTY) og The International Criminal Tribunal for Rwanda(ICTR) blitt opprettet. I nyere tid har vi fått The Rome Statue of the International Criminal Court” (ICC), The Statue of the Special Court of Sierra Leone(SCSL), og

---

<sup>123</sup> Statuttene for Nürnbergdomstolen art. 10.

<sup>124</sup> International Criminal Law (2013) s. 50.

<sup>125</sup> Statuttene for Nürnbergdomstolen art. 9.

The Special Tribunal of Lebanon (STL).<sup>126</sup> Opprettelsen av disse domstolene viser at verden har behov for internasjonal strafferett, med tilsvarende mulighet for å kunne håndheve straffbare handlinger begått på den internasjonale arenaen. De internasjonale straffedomstolene vi har i dag bygger likevel fortsatt på ulike grunnlag. De har i stor grad ulike rettsgrunnlag, rettsikkerhetsgarantier, rettergangsregler og ulike materielle straffebestemmelser. Årsaken til dette synes å være at domstolene i all hovedsak har blitt dannet som en reaksjon ved spesielle hendelser og ikke er ment å virke som domstoler med globalt allment gjeldende saksbehandlingsregler, med unntak av ICC.

Nasjonalt og internasjonalt straffeansvar, tilhører to ulike rettssystemer. Det likevel en forutsetning i begge at personer må ha overtrådt den objektive gjerningsbeskrivelsen og man må kunne påvise subjektiv skyld for å straffe noen. Som i ethvert juridisk system, oppstår strafferettslig ansvar etter den internasjonale strafferetten ikke bare når en person fysisk begår en forbrytelse, men også når han eller hun er involvert i kriminell adferd på andre måter. I så måte kan en person straffes både for medvirkning og unnlatelse forutsatt at personen hadde en plikt og en evne til å foreta seg noe.<sup>127</sup>

### 5.1.1 Den internasjonale domstolen (ICJ)

ICJ er FNs juridiske hovedorgan og per dags dato har 69 medlemsland sluttet seg til domstolen. Domstolen dømmer bare i folkerettslige konflikter mellom stater, slik at tiltaler mot enkeltpersoner, organisasjoner og lignende faller utenfor ICJs domsmyndighet, i motsetning til eksempelvis ICC.<sup>128</sup> Hvis et multinasjonalt selskap bryter med menneskerettighetene har dermed ikke ICJ kompetanse til å dømme i slike saker.

---

<sup>126</sup> International Criminal Law (2013) s. 4.

<sup>127</sup> International Criminal Law (2013) s. 161.

<sup>128</sup> FN (2).

### 5.1.2 Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD)

EMD avgjør saker i samsvar med den europeiske menneskerettighetskonvensjonen som blant annet Norge er forpliktet av. I så måte vil derfor avgjørelsene fra EMD ha betydning for staten -både som rettleidende i hvordan man skal forstå regelverket, og bindende etter-som staten kan bli dømt ved brudd på EMK.

EMD er den eneste internasjonale domstolen som åpner for at individer kan gå til sak mot en stat. Det er ikke noe vilkår om at personen som klager inn saken er en statsborger i den staten han eller hun vil opprette sak mot. Betingelsen er derimot at personen først må ha vært igjennom det nasjonale rettssystemet. Dersom en person ønsker å gå til sak mot staten Norge, må han eller hun derfor først prøve saken i tingretten, lagmannsretten og høyesterett før saken kan tas til behandling av EMD.<sup>129</sup>

Multinasjonale selskaper kan ikke direkte stilles til ansvar ovenfor EMD. Derimot kan avgjørelser fra domstolen få indirekte konsekvenser for selskaper, dersom stater f.eks. forpliktes til å endre et lovverk som selskaper berøres av nasjonalt.

### 5.1.3 Den internasjonale straffedomstolen (ICC)

Den internasjonale straffedomstolen er verdens første permanente, traktatbaserte internasjonale domstol som er etablert for å kunne straffe de mest alvorlige forbrytelsene som angår det internasjonale samfunnet jf. også ICC statuttene art. 5. «*The jurisdiction of the Court shall be limited to the most serious crimes of concern to the international community as a whole. The Court has jurisdiction in accordance with this Statute with respect to the following crimes:*

(a) *The crime of genocide;*

---

<sup>129</sup> FN (1).

- (b) *Crime against humanity;*
- (c) *War crimes;*
- (d) *The crime of aggression.»*<sup>130</sup>

ICC styres av Roma statuttene og er en uavhengig organisasjon. I kraft av denne har domstolen blitt tilkjent jurisdiksjon til å etterforske, straffeforfølge og dømme *individer*, men ikke til å dømme i konflikter mellom stater.

Det er viktig å poengtere at ICC kun blir anvendt i tilfeller hvor statene selv ikke makter å straffeforfølge. Domstolen blir i så henseende en siste løsning i konflikter hvor stater ikke klarer å straffeforfølge de mest alvorlige internasjonale forbrytelsene. Som utgangspunkt gjelder dette folkemord, krigsforbrytelse og forbrytelser mot menneskeheten.

Selv om ikke stater kan straffeforfølges av ICC, er domstolen avhengig av statenes samarbeid ettersom de selv ikke har jurisdiksjon til å pågripe noen. Som utgangspunkt kan domstolen heller ikke ta saker til behandling dersom handlingen ikke er begått på territoriet til en statspart, eller av en statsborger av en statspart. Domstolen har kun myndighet i saker hvor:

1. *«den anklagede kommer fra et land som har ratifisert statuttene,*
2. *forbrytelsen er blitt begått i land som har ratifisert statuttene, eller*
3. *FNs sikkerhetsråd bringer saken inn for domstolen uavhengig av den anklagedes hjemstat og hvor handlingen ble begått.»*<sup>131</sup>

Foreløpig er 122 land statsparter. Store nasjoner som USA, Russland, Kina, Pakistan og India er derimot ikke blant disse.<sup>132</sup>

I dag har den internasjonale straffedomstolen mulighet til å straffeforfølge individer. I den sammenheng kan man tenke seg at enkeltpersoner i et selskap kan bli strafferettslig ansvar-

---

<sup>130</sup> ICC statuttene art 5.

<sup>131</sup> Globalis.

<sup>132</sup> Noorwegen de officiële website in Nederland.

lig og dømmes etter ICC, forutsatt at statene selskapene er hjemhørende eller opererer i, ikke straffeforfølger de ansvarlige selv. Det interessante i denne oppgavens sammenheng er derimot om ICC har mulighet til å straffeforfølge selskaper?

I mer enn 50 år ble det jobbet for å utvikle statutter som skulle gi ICC jurisdiksjon til å kunne straffeforfølge både individer så vel som juridiske personer. Disse statuttene skulle basere seg på prinsippene fra Nürnbergdomstolen. I 1998 var utkastet ferdig og det ble herunder presentert en formulering som omfattet at juridiske personer (med unntak av stater) også skulle kunne straffeforfølges av domstolen.<sup>133</sup>

*«Without prejudice to any individual criminal responsibility of natural persons under this Statue the Court may also have jurisdiction over a juridical person for a crime under this Statue. Charges may be files by the Prosecutor against a juridical person, and the Court may render a judgment over a juridical person for the crime charged if:*

*1.a) The Charges files by the Prosecutor against the natural person and the juridical person allege the matters referred to in subparagraphs (b) and (c); and*

*2.b) The natural person charged was in position of control within the juridical person under the national law of the State where the juridical person was registered at the time the crime was committed; and*

*3.c) The crime was committed by the natural person acting on behalf of and with the explicit consent of that juridical person and in the course of its activities; and*

*4.d) The natural person has been convicted of the crime charged.»<sup>134</sup>*

I det endelige utkastet til statuttene for ICC ble forslaget om å kunne straffe juridiske personer aldri tatt med. Tiden holdt på å renne ut, og det ble viktigere å få på plass en domstol enn å bruke mer tid på å enes rundt problemstillingene om hvorvidt ICC skulle ha jurisdik-

---

<sup>133</sup> Clapham (2006) kap 6.7.2.

<sup>134</sup> Referert fra Clapham (2006) kap. 6.7.2.

sjon til å kunne straffeforfølge juridiske personer.<sup>135</sup> Med bakgrunn i dette ble det i saken «*The Presbyterian Church of Sudan v. Talisman Energy Inc*» hevdet at den internasjonale strafferetten ikke har mulighet til å straffeforfølge selskaper. Saken dreide seg i all hovedsak om Talismans Energy påståtte brudd på menneskerettighetene under utførelsen av sin virksomhet i Sudan.<sup>136</sup> I den sammenheng ble ICCs manglende jurisdiksjon til å kunne straffeforfølge selskaper ført som bevis for- «*lack of any accepted rules or standards for corporate criminal responsibility under international law*».<sup>137</sup> Videre ble det referert til traktaten om finansiering av terrorisme, og ut ifra dette argumentert med at- «*earlier criminal law conventions focusing on individual criminal responsibility are nor intended to create a regime of corporate criminal responsibility*»<sup>138</sup>. Disse uttalelsene ble tilbakevist av dommer Schwart som uttalte at- «*corporations may also be held liable under international law, at least for gross human rights violations.*»<sup>139</sup> Denne uttalelsen kan man også finne støtte for i ICC egne statutter. I artikkel 10 står følgende:

«*Nothing in this part shall be interpreted as limiting or prejudicing in any way existing or developing rules of international law for purposes other than this Statue.*»<sup>140</sup>

ICC har per dags dato ikke jurisdiksjon til å straffe juridiske personer. Derimot er det ingenting i veien for at det åpnes for det. Dette synet underbygges i dommen som referert til ovenfor.

14 mars 2012 avsa ICC sin første og eneste dom så langt. Grunnleggeren og lederen for den kongolesiske opprørsgruppen ”Union of Congolese Patriots (UPC) fikk 14 års fengsel da han ble funnet skyldig i rekruttering og bruk av barnesoldater.<sup>141</sup>

---

<sup>135</sup> Clapham (2006) kap. 6.7.2.

<sup>136</sup> EarthRights International (2).

<sup>137</sup> Clapham (2006) kap. 6.7.2.

<sup>138</sup> Clapham (2006) kap. 6.7.2.

<sup>139</sup> Clapham (2006) kap. 6.7.2.

<sup>140</sup> ICC statuttene artikkel 10.

Som vi har sett har de internasjonale domstolene per dags dato hovedsakelig kun jurisdiksjon til å straffeforfølge stater og individer. Den motsatte regel vinner imidlertid gradvis fotfeste i alminnelig folkerett, se også ovenfor om ICC. Multinasjonale selskaper som bryter med menneskerettighetene vil derfor i mange tilfeller unngå straff, forutsatt at man ikke kan klandre individer i selskapet for den straffbare handlingen. Baksiden med dette er at de internasjonale forbrytelsene stort sett foregår på et så høyt nivå at det nærmest er umulig at en enkelt person kan stå bak handlingen alene.<sup>142</sup> Ofte er det nok mest nærliggende at vertfall store deler av enten mor eller datterselskaper i et multinasjonalt selskap, direkte eller indirekte, vet at de er med på å bryte med menneskerettighetene. The Tadić Appeals Chamber har uttalt seg om problemstillingen slik:

*«Most of the time crimes do not result from the criminal propensity of single individuals but constitute manifestations of collective criminality: the crimes are often carried out by groups of individuals acting in pursuance of a common criminal design. Although only some members of the group may physically perpetrate the criminal act (murder, extermination, wanton destruction of cities, towns or villages, etc.), the participation and contribution of the other members of the group is often vital in facilitating the commission of the offence in question. It follows that the moral gravity of such participation is often less- or indeed no different from that of those actually carrying out the acts in question. (tadic, AC, 1999, § 191)».*<sup>143</sup>

Ingen av de overnevnte domstoler åpner klart for at multinasjonale selskaper kan straffes direkte i kraft av den internasjonale strafferetten. Derimot er det ingenting i veien for at det åpnes for et direkte ansvar. Dette forutsetter at domstolene gis jurisdiksjon til å kunne straffeforfølge juridiske konstruksjoner som multinasjonale selskaper er. Jurisdiksjonen kan i

---

<sup>141</sup> Noorwegen de officiële website in nederland.

<sup>142</sup> International Criminal Law (2013) s. 161.

<sup>143</sup> Referert fra International Criminal Law (2013) s. 161.

sin tur gis av stater ettersom det er statene som står bak opprettelsene av de internasjonale straffedomstolene, og ettersom de er de fremste subjektene i folkeretten.

## 5.2 Nasjonalt straffansvar

I norsk rett har vi flere lover som regulerer selskapsansvar. Disse finnes i selskapsloven, aksjeloven og allmennaksjeloven jf straffelovens bestemmelser. Dessuten har vi regler om foretaksstraff. Disse reglene åpner for at et foretak kan stilles til ansvar dersom en person som opptrer på foretakets vegne begår en straffbar handling. Den straffbare handlingen kan straffes med bøter tilpasset foretakets økonomi. Formålet med dette er at det skal være bedriftsøkonomisk ugunstig å begå lovbrudd og dermed virke preventivt. For det andre er det ment å skulle høyne bedriftslederes aktsomhet.<sup>144</sup>

Straffelovens § 48 a

*«Når et straffebud er overtrådt av noen som har handlet på vegne av et foretak, kan foretaket straffes. Dette gjelder selv om ingen enkeltperson kan straffes for overtredelsen.*

*Med foretak menes her et selskap, samvirkeforetak, forening eller annen sammenslutning, enkeltpersonforetak, stiftelse, bo eller offentlig virksomhet.*

*Straffen er bøter. Foretaket kan også fradømmes retten til å utøve virksomheten eller forbys å utøve den i visse former jf. § 29.»*

Enhver straffbar handling kan i prinsippet straffes etter § 48 a. Forutsetningen er at det finnes straffesanksjoner i særlovgivningen eller i straffeloven. Videre må den objektive gjerningsbeskrivelsen etter ordlyden være overtrådt. Bestemmelsen oppstiller ikke noe vilkår om at ledelsen må kunne klandres for å kunne straffes jf. Rt 2007 s. 1684.<sup>145</sup>

---

<sup>144</sup> NOU 2011: 12.

<sup>145</sup> straffeloven § 48 a, hentet fra rettsdata note 432.



Vilkåret ”selskap” omfatter nærmest alle typer sammenslutninger.<sup>146</sup> I henhold til forarbeidene innebærer dette at også AS og ASA omfattes av bestemmelsen, og det er ingen særregler for multinasjonale selskaper. Forarbeidene taler også for at «joint ventures» skal omfattes av begrepet «selskap». *«I slike tilfeller kan det være vanskelig å avgjøre om det er det enkelte selskapet som er ansvarlig eller samarbeidsprosjektet som sådant. «Joint ventures» som innebærer et samarbeid av større omfang i lengre tid, faller vanligvis inn under selskapsloven. De vil dermed også omfattes av begrepet «selskap» i kommisjonens utkast, og samarbeidet som sådant i slike tilfelle strafferettslig ansvarlig. Er samarbeidet av mer kortvarig karakter, må straffansvar ilegges den enkelte deltaker.»*<sup>147</sup>

Dette begrepet brukes i tilfeller hvor flere selskaper har gått sammen for å utføre et oppdrag, og kan omfatte løse til svært tette.

Et multinasjonalt selskap som bryter med menneskerettighetene vil derfor kunne straffes etter norsk rett jf. strl. § 48a

### **5.3 Kan straffebestemmelsene om korrupsjon fungere som modell ved brudd på menneskerettighetene?**

I norsk rett oppstilles det straffansvar for korrupsjon begått både nasjonalt og i utlandet. Andre land som England og Frankrike oppstiller på sin side kun ansvar ved brudd på korrupsjon nasjonalt, men ikke hvis handlingen er begått i utlandet.

Etter de norske bestemmelsene kan korrupsjon straffes når handlingen foretas av norske statsborgere eller personer som er hjemhørende i Norge, både i utlandet og i Norge. I enkelte tilfeller kan også korrupsjon begått av utlendinger i utlandet straffeforfølges i Norge. Bakgrunnen for en så vid bestemmelse er at Norge i 1998 ratifiserte OECD- konvensjonen

---

<sup>146</sup> straffeloven § 48 a, hentet fra rettsdata note 437.

<sup>147</sup> Ot.prp. nr. 27 (1990-1991).

av 21. november 1997 om bestikkelse av utenlandske tjenestemenn. Dette medførte så til at den tidligere bestemmelsen om korrupsjon (straffeloven § 128) «*ble utvidet til også å omfatte bestikkelser overfor utenlandske offentlige tjenestemenn og tjenestemenn i mellomstatlige organisasjoner*»<sup>148</sup> De norske bestemmelsene er gjort strengere enn hva de folkerettslige forpliktelsene krever.<sup>149</sup> Bestemmelsene finner vi i straffelovens §§ 276a til 276c. Spørsmålet blir så hvorvidt selskap omfattes av bestemmelsen.

*«Når et straffebud er overtrådt av noen som har handlet på vegne av et foretak, kan foretaket straffes. Dette gjelder selv om ingen enkeltperson kan straffes for overtredelsen.*

*Med foretak menes her selskap, samvirkeforetak, forening eller annen sammenslutning, enkeltpersonforetak, stiftelse, bo eller offentlig virksomhet.*

*Straffen er bøter. Foretaket kan også fradømmes retten til å utøve virksomheten eller forbys å utøve den i visse former jf § 29.»*<sup>150</sup>

Strl. §§276a til 276c sammenholdt med strl. § 48a gjør det klart at et selskap kan straffes ved brudd på korrupsjonsbestemmelsene. Dette er også bekreftet av Høyesterett f eks i Rt 2013 s. 1025. En ansatt i et konsulentselskap var dømt for medvirkning til korrupsjon, og selskapet var tiltalt for foretaksstraff for samme bestemmelse jf. Strl. § 276a (1)(b) jf. § 276b, jf. § 49a og 48b. Selskapet ble derimot frikjent av Høyesterett<sup>151</sup>, men det viser at selskap på lik linje med individer kan straffes etter bestemmelsene.

Strl. § 276 a straffer passiv korrupsjon, § 276 b straffer grov aktiv korrupsjon og § 276 c straffer påvirkningshandel. Strl. § 276c slår også fast at «*medvirkning straffes på samme*

---

<sup>148</sup> NOU 2002: 22.

<sup>149</sup> Ot.prp nr. 78 (2002-2003)

<sup>150</sup> Straffeloven § 48a.

<sup>151</sup> Rt 2013 s. 1025

*måte.*» De norske bestemmelsene åpner opp for at man kan bli dømt for korrupsjon, både aktivt og passivt, begått i utland eller innland, begått av utenlandske eller norsk statsborgere, begått ved brudd på norsk lov og i enkelte tilfeller interne retningslinjer. De vide korrupsjonsbestemmelsene vi har i Norge kan derfor tenkes å være en modell for hvordan nasjonalstater kan straffe selskaper som er underlagt deres jurisdiksjon ved brudd på menneskerettighetene i utlandet. Dette kan være særlig viktig i de tilfeller det internasjonale regelverket ikke strekker til.

## 6 Erstatningsansvar

Det finnes svært få land som statuerer straffeansvar for egne multinasjonale selskaper som operer i utlandet. Når det å kunne statuere direkte straffeansvar for multinasjonale selskaper i mange tilfeller er problematisk, blir det enda viktigere å kunne kreve erstatning fra selskapene dersom disse bryter men menneskerettighetene.<sup>152</sup> Å stille multinasjonale selskaper erstatningsansvarlige har i mange tilfeller vist seg å være vanskelig av flere årsaker. Man kan støte på problemer i både den materielle og prosessuelle delen av selskapsretten, og særlig kan spørsmålet rundt jurisdiksjon være vanskelig å avgjøre.<sup>153</sup> Det faktum at slike selskaper operer i flere land, og gjerne derfor har datterselskaper i andre land enn morselskapet, gjør situasjonen enda mer kompleks. Spørsmålet som ofte dukker opp er for hvilket lands domstol man kan reise det sivile kravet. Generelt ser man en tendens til at det er mest vanlig å saksøke i det landet morselskapet hører hjemme. I mange tilfeller vil nok dette være det mest fordelaktige for saksøkeren, da det er en gjennomgående trend at disse hører hjemme i industriland, mens datterselskaper og andre underleverandører, operer i utviklingsland. Imidlertid har mange saker blant annet i USA og Storbritannia blitt avvist på bakgrunn av prinsippet «*forum non conveniens*», hvor domstolene har konkludert med at det er mer hensiktsmessig å føre saken i vertslandet.<sup>154</sup> «*Forum non conveniens*» er en sed-

---

<sup>152</sup> Magma, avsnitt 11.

<sup>153</sup> Eroglu (2008) s. 97.

<sup>154</sup> Eroglu (2008) s. 97.

vanerettslig doktrine som gjør at en domstol kan avvise en sak, selv om vilkåret om personlig jurisdiksjon og verneting er oppfylt, forutsatt at domstolen anser det som mer hensiktsmessig at saken føres for en annen domstol.<sup>155</sup> Muligheten for å kunne sikre saksøkere en rettferdig rettergang foran domstolen til det landet morselskapet hører hjemme i, forutsetter derfor at den internasjonale privatretten åpner for dette, og at morselskapet må kunne stilles erstatningsansvarlig for handlinger datterselskaper har begått.<sup>156</sup>

I henhold til «The Civil Jurisdiction and Judgements Act 1982», som gjennomfører Brussel-reguleringen i britisk rett, kan jurisdiksjonsreglene sammenfattes slik:

Et selskap kan saksøkes i det landet hvor:

1. *«selskapet har sitt vedtektsbestemte sete, eller etter det landets lov vedtektene har blitt dannet etter.*
2. *Selskapet har sin sentrale administrasjon.*
3. *Selskapet har sin virksomhet eller hvor andre profesjonelle aktiviteter i hovedsak er utført.»*<sup>157</sup>

Videre har vi mer spesielle lover som regulerer problemstillingene rundt hvor selskapene har sin jurisdiksjon.

1. *«A corporation may also be sued in the courts of a state where it has a branch, agency or other establishment, in respect of a dispute arising out of its operations in that state.»*<sup>158</sup>
2. *Where a corporation operates in a state through a subsidiary or other related corporation in circumstances where that second corporation has no independent existence in fact, since the first corporation takes all material decisions as to the con-*

---

<sup>155</sup> Eroglu (2008) s. 103.

<sup>156</sup> Eroglu (2008) s. 98.

<sup>157</sup> Referert fra Eroglu (2008) s. 99.

<sup>158</sup> Referert fra Eroglu (2008) s. 99.

*duct of the business of the second corporation, the second corporation shall be treated as a branch of the first corporation for the purpose of the preceding rule*<sup>159</sup>

3. *A corporation may also be sued in the courts of a state in respect of a claim arising directly out of an activity carried out by that corporation in that state.*»<sup>160</sup>

Selskaper kan som vi ser bli saksøkt i «*the courts of the place in which the branch, agency or other establishment is situated*». I henhold til hva som kan legges i ordet «branch» er det enighet om at datterselskaper ikke inngår.<sup>161</sup> Derfor kan som utgangspunkt ikke selskaper saksøkes for ulovlig virksomhet som forekommer i datterselskaper, forutsatt at ikke saksøkeren kan bygge kravet på noe eget erstatningsgrunnlag, eller om det foreligger unntak i lov eller rettspraksis. Videre viser praksis fra både internasjonale sivile rettssaker og nasjonale rettssaker, at datterselskaper ikke kan klassifiseres under «other establishments», fordi selskapsrettslige prinsipper behandler datterselskaper som selvstendige juridiske personer.<sup>162</sup>

Datterselskaper anses i de fleste tilfeller som egne rettssubjekter. Konsekvensene av dette er da at morselskapene ofte slipper unna erstatningskrav fra saksøkere. Dette kan i sin tur utgjøre stor forskjell for saksøkeren f.eks. i forbindelse med hvilken erstatningssum som skal utbetales.

## 6.1 The Alien Tort Claims Act

USA har en lov, The Alien Tort Claims Act (videre referert til som ACTA) som ansees å åpne muligheten for at utlendinger kan reise sivile krav ved amerikanske føderale domstoler ved brudd på folkeretten uansett hvor i verden forbrytelsen er begått. Selskapene må

---

<sup>159</sup> Eroglu (2008) s. 99.

<sup>160</sup> Hentet fra Eroglu (2008) s. 100.

<sup>161</sup> Eroglu (2008) s. 100.

<sup>162</sup> Eroglu (2008) s. 100.

være amerikanske eller hatt langvarige forretningsforbindelser til USA.<sup>163</sup> Av den grunn har loven fått stor oppmerksomhet som et attraktivt alternativ for hvordan man kan løse juridiske problemer på erstatningsrettens område.<sup>164</sup>

*«The district courts shall have original jurisdiction of any civil action by an alien for a tort only, committed in violation of the law of nations or a treaty of the United States.»*  
- 28 USC § 1350- *Alien's action for tort.*<sup>165</sup>

Det var blant annet denne loven som åpnet for at saken «*Kiobel v. Royal Dutch Petroleum*» kunne føres for amerikanske domstoler selv om lovbruddene ble begått i Nigeria.

Loven har først og fremst blitt brukt til å anlegge sivile søksmål mot privatpersoner. Eksempelvis anvendte en mann fra Paraguay loven i 1980 til å anlegge et søksmål mot en politimann som hadde torturert sønnen hans til døde. De siste årene har derimot utviklingen gått i retning av å bruke loven til å anlegge søksmål mot multinasjonale selskaper som har brutt med folkeretten eller andre avtaler USA har forpliktet seg til å følge i *utlandet*.<sup>166</sup>

Per dags dato har ingen multinasjonale selskaper blitt dømt for brudd på menneskerettighetene ved bruk av ATCA. Av 36 saker som er representert for de føderale domstolene, er 20 henlagt. Noen på grunnlag av mangel på bevis, andre på grunnlag av at loven ikke har omfattet de sakene som har blitt fremlagt. Selv om ingen multinasjonale selskaper enda har blitt *dømt* i henhold til ATCA, har man derimot tilfeller av at selskaper og individer har inngått forlik, hvor individer har vunnet frem med sine krav.<sup>167</sup> Dette var tilfellet i saken «*Wiva v. Royal Dutch Petroleum*.»

Bakgrunnen for søksmålet var Shell sin deltagelse i grove menneskerettighetsbrudd på Ogoni folket i Nigeria.<sup>168</sup> Shell ville starte oljevirksomhet på Ogoni folkets territorium.

---

<sup>163</sup> Eroglu (2008) s. 124.

<sup>164</sup> Eroglu (2008) s. 124.

<sup>165</sup> Refert fra Legal Information Institute.

<sup>166</sup> Global Policy.

<sup>167</sup> Social Watch.

<sup>168</sup> *Kiobel v. Royal Dutch Petroleum* (Shell)

Anklagene gikk ut på at Shell skulle ha finansiert, bevæpnet og ellers samarbeidet med det militære i Nigeria. Det militæret ble i sin tur anklaget for å ha drept og for å ha gjennomført massive brutale raid mot Ogoni folket for å få igjennom dette. Saken ble søkt ført i USA i henhold til ATCA. Dagen før saken skulle komme opp i retten, inngikk derimot saksøkerne forlik med Shell hvor de så i henhold til forliket fikk \$ 15,5 millioner i kompensasjon, det ble etablert et fond til fordel for Ogoni folket, og deler av saksomkostningene skulle dekkes av Shell.<sup>169</sup>

Per dags dato har vi enda ikke fått noen rettslig bindende dommer som stiller multinasjonale selskaper til ansvar ved brudd på menneskerettighetene i henhold til ATCA. Derimot må man i dag legge til grunn at loven åpner for dette. Fra enkelte hold hevdes det også at loven kan sees på som en god modell for hvordan man kan stille selskaper til ansvar ved brudd på menneskerettighetene. Fra andre hold hevdes det derimot at forutsetningene for å kunne føre en sak i henhold til ATCA er så snevre at den ikke kan anses å presentere en løsning. I henhold til rettspraksis må nemlig tre forutsetninger være oppfylt for å kunne anlegge et søksmål - «(1) *an alien sues*; (2) *for a tort*; (3) *committed in violation of the law of nations*.»<sup>170</sup>

Dermed er det bare brudd på et begrenset antall anerkjente menneskerettigheter, slik som tortur og folkemord, som i praksis kan tjene som grunnlag for å anlegge en sak i henhold til denne loven.<sup>171</sup>

## 7 Konklusjon

Hvorvidt selskapene i dag er å anse som plikt- og rettighetssubjekter etter folkeretten er delvis uavklart. Etter EMD har de blitt tilkjent visse rettigheter, og etter enkelte konvensjoner har de blitt pålagt visse plikter. Selskapenes generelle rolle som subjekter i folkeretten

---

<sup>169</sup> EarthRights International (1).

<sup>170</sup> Refert fra Eroglu (2008) s. 125.

<sup>171</sup> Eroglu (2008) s 126.

er derimot uavklart. Mye taler likevel for at de stadig vil få både flere rettigheter så vel som plikter etter folkeretten. Dette skyldes i all hovedsak selskapenes økte makt og innvirkende rolle på det internasjonale samfunnet. Etter norsk rett er det klart at selskapene er rettssubjekter.

Ettersom selskapene ikke generelt er ansett for å være pliktsubjekter etter folkeretten, er de heller ikke direkte rettslig forpliktet etter menneskerettighetskonvensjonene. Enkelte spør seg om verdenserklæringen oppstiller et direkte ansvar for selskapene, men dette er ikke endelig avgjort. Derimot finnes det flere frivillige initiativer som på ulike måter søker å sikre menneskerettighetene som selskaper kan forplikte seg til. De frivillige initiativene er derimot ikke ment å være juridisk forpliktende for selskapene, slik at brudd på disse som utgangspunkt ikke vil kunne håndheves rettslig. Gjennom tilhørigheten til en stat er det likevel klart at selskapene indirekte er forpliktet til å respektere menneskerettighetene, i kraft av statens plikt til å gjennomføre sine folkerettslige forpliktelser.

Det er klart at selskaper som bryter med menneskerettighetene kan straffes i samsvar med norsk strafferett. Om den internasjonale strafferetten åpner for dette er på sin side åpent for diskusjon. Dette må sees i sammenheng med selskapenes ubestemte rolle som subjekter etter folkeretten. Behovet for å kunne straffe selskaper direkte for brudd på menneskerettighetene er likevel stor, og utviklingen tyder på at domstoler som ICC vil kunne gis jurisdiksjon til dette.

Korrupsjonsbestemmelsene etter norsk går lengre enn de internasjonale forpliktelsene. Bestemmelsene åpner opp for å straffe korrupsjon begått både i utland og innland, begått av norske så vel som utenlandske statsborgere. Derfor kan bestemmelsen anses som en mulig modell for hvordan man kan straffe selskaper som bryter med menneskerettigheter. At nasjonal rett også åpner for å kunne straffe selskapers virksomhet i utlandet er særlig viktig når den internasjonale retten av ulike årsaker ikke strekker til.



Det åpnes for at ofre for menneskerettighetsbrudd kan gå til erstatningssøksmål mot et multinasjonalt selskap. Derimot vil det sjeldent være anledning for å gå til søksmål mot både mor og datterselskaper. Ofte vil derfor saksøker prøve å reise sak i det landet morselskapet hører hjemme, da dette i mange tilfeller er det mest lønnsomme. Derimot behandler jussen mor- og datterselskaper hver for seg, som selvstendige juridiske personer. Dersom saksøker ikke kan bygge kravet på noe eget erstatningsgrunnlag eller at det foreligger unntak i lov eller rettspraksis, vil derfor kravet om å reise søksmålet i det landet morselskapet hører hjemme kunne avvises. Videre kan søksmål i landet morselskapet hører hjemme, avvises med grunnlag i at det er mer hensiktsmessig å føre saken i vertslandet. Veien om et erstatningssøksmål burde, og skal være, en enklere vei å gå enn det strafferettslige. Som belyst foreligger det likevel flere hindre som ofre for menneskerettighetsbrudd må overkomme for å kunne vinne frem med kravene sine.

ATCA ansees å åpne muligheten for at utlendinger kan reise sivile krav ved amerikanske føderale domstoler. Enkelte hevder derfor at den presenterer en god løsning for hvordan man kan stille selskaper til ansvar ved brudd på menneskerettighetene. Fra andre hold hevdes det derimot at forutsetningene for å kunne føre en sak i henhold til ATCA er så snevre at den ikke kan anses å presentere en løsning. Av 36 saker som er presentert for de føderale domstolene, er 20 henlagt.

Multinasjonale selskaper har kommet for å bli. De blir stadig større, både i bredde, størrelse og omfang. I takt med selskapenes stadige ekspansjon har derimot ikke rettstilstanden klart å holde tritt. Behovet for å få på plass internasjonale *rettslig* bindende avtaler, med tilsvarende internasjonale *rettslige* håndhevelsesmekanismer som har jurisdiksjon til å kunne straffe selskapene direkte, er derfor etter min mening stor. Dette foreligger per dags dato ikke. Statene har som de fremste subjektene i folkeretten derfor et ansvar for å skape en rettstilstand hvor selskapene må kunne stilles direkte til ansvar for sine handlinger ved brudd på menneskerettighetene.

## Litteraturliste

### 7.1 Litteratur

*International Criminal Law*, Antonio Cassese ...[et al.]. 3 utgave, Oxford University Press, 2013

Dine, Janet, *Companies, International Trade and Human Rights*, Cambridge University Press, 2005

Høstmælingen, Njål, *Internasjonale menneskerettigheter*, universitetsforlaget, 2 utgave, Oslo 2012

Ruud, Morten og Geir Ulfstein, *Innføring i folkerett*, universitetsforlaget, 4 utgave Oslo 2011

Ruud, Morten og Geir Ulfstein, *Innføring i folkerett*, universitetsforlaget, 3 utgave Oslo 2006

Eroglu, Muzaffer, *Multinational enterprises and tort liabilities, an Interdisciplinary and Comparative Examination*, Edward Elgar, Cheltenham, 2008

Andenæs, Mads Henry, *Selskapsrett*, M.H. Andenæs, Oslo 2007

Clapham, Andrew, *Human Rights Obligations of Non- State Actors*, Oxford University Press, Oxford 2006 (siteret fra ask.bibsys.no)

International Council on Human Rights "Beyond Voluntarism" (2002)

Taraldsett, Birthe, TFS 2011-1, *Selvregulering som sivil- og strafferettslig reguleringsmekanisme for forebygging og avdekking av korrupsjon*, (hentet fra rettsdata)

Dalbakk, Camilla, TFF 2007-3, *Oljeselskapers plikt til å respektere menneskerettighetene*, (hentet fra rettsdata)

## 7.2 Internettadresser

Greenpeace. *Bhopal Diasaster*

[www.greenpeace.org/usa/en/campaigns/toxics/justice-for-bhopal/](http://www.greenpeace.org/usa/en/campaigns/toxics/justice-for-bhopal/) (siteret 11.11.13)

BBC News. *No takers for Bhopal Toxic Waste* (2008)

[http://news.bbc.co.uk/2/hi/south\\_asia/7569891.stm](http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/7569891.stm) (siteret 23.08.13)

New York Times. *Company Defends Chief in Bhopal Disaster* (2009)

[http://dealbook.nytimes.com/2009/08/03/company-defends-chief-in-bhopal-disaster/?\\_r=1](http://dealbook.nytimes.com/2009/08/03/company-defends-chief-in-bhopal-disaster/?_r=1)  
(siteret 23.08.13)

Redd Barna, *Bedrifters samfunnsansvar, barnearbeid og Statens pensjonsfond utland*,

[www.reddbarna.no/om-oss/organisasjonen/redd-barna-mener/bedrifters-samfunnsansvar-barnearbeid-og-statens-pensjonsfond-utland](http://www.reddbarna.no/om-oss/organisasjonen/redd-barna-mener/bedrifters-samfunnsansvar-barnearbeid-og-statens-pensjonsfond-utland) (siteret 28.08.13)

EarthRights International (1), *Wiwa v. Royal Dutch/Shell*,

[www.earthrights.org/legal/wiwa-v-royal-dutchshell](http://www.earthrights.org/legal/wiwa-v-royal-dutchshell) (siteret 03.10.13)

EarthRights International (2), *Amicus Brief in Presbyterian Church of Sudan v. Talisman Energy*,

[www.earthrights.org/publication/amicus-brief-presbyterian-church-sudan-v-talisman-energy](http://www.earthrights.org/publication/amicus-brief-presbyterian-church-sudan-v-talisman-energy) (siteret 11.11.13)

Social Watch, *Poverty eradication and gender justice* (2009)

<http://socialwatch.org/node/812> (sitert 03.10.13)

Global Policy, *Alien Tort Claims Act*

[www.globalpolicy.org/international-justice/alien-tort-claims-act-6-30.html#UNDocs](http://www.globalpolicy.org/international-justice/alien-tort-claims-act-6-30.html#UNDocs) (sitert 03.10.13)

Legal Information Institute, *28 USC § 135 – Alien's action for tort*

[www.law.cornell.edu/uscode/text/28/1350](http://www.law.cornell.edu/uscode/text/28/1350) (sitert 02.10.13)

Magma, *Etiske utfordringer i multinasjonale selskaper* (2003)

[www.magma.no/etiske-utfordringer-i-multinasjonale-selskaper](http://www.magma.no/etiske-utfordringer-i-multinasjonale-selskaper) (sitert 13.09.13)

NRK økonomi, *Norsk næringsliv har mange svin på skogen*, (2011)

[www.nrk.no/okonomi/norske-selskaper-bryter-loven-1.7594135](http://www.nrk.no/okonomi/norske-selskaper-bryter-loven-1.7594135) (sitert 23.09.13)

FN (1) , *Den europeiske menneskerettighetsdomstol (EMD)*, (2013),

[www.fn.no/Tema/Folkerett/Folkerettslige-domstoler/Den-europeiske-menneskerettighetsdomstol-EMD](http://www.fn.no/Tema/Folkerett/Folkerettslige-domstoler/Den-europeiske-menneskerettighetsdomstol-EMD) (sitert 07.11.13)

FN (2), *Den internasjonale domstolen (ICJ)* (2013),

[www.fn.no/Tema/Folkerett/Folkerettslige-domstoler/Den-internasjonale-domstolen-ICJ](http://www.fn.no/Tema/Folkerett/Folkerettslige-domstoler/Den-internasjonale-domstolen-ICJ) (sitert 08.10.13)

FN (3), *Konvensjoner*,

[www.fn.no/ILO/Konvensjoner](http://www.fn.no/ILO/Konvensjoner) (sitert 18.09.13)

FN (4), *Mål og visjoner*, (2012)

[www.fn.no/ILO/Om-ILO/Maal-og-visjoner](http://www.fn.no/ILO/Om-ILO/Maal-og-visjoner) (sitert 17.09.13)

Noorwegen de officiële website in nederland, *De internasjonale institusjonene i Haag* (2013),

[www.noorwegen.nl/Norsk/Internasjonale-organisasjoner-i-Haag/De-internasjonale-institusjonene-i-Haag-/#.UoNr3IXC58N](http://www.noorwegen.nl/Norsk/Internasjonale-organisasjoner-i-Haag/De-internasjonale-institusjonene-i-Haag-/#.UoNr3IXC58N) (siteret 07.10.13)

Globalis, *Den internasjonale straffedomstolen (ICC)*,

[www.globalis.no/Organisasjoner/ICC](http://www.globalis.no/Organisasjoner/ICC) (siteret 05.10.13)

HL-SENTERET, *Oppgjør med fortiden*,

[www.hlsenteret.no/kunnskapsbasen/folkemord/folkemord-under-nazismen/ettetid/oppgjor-med-fortiden.html](http://www.hlsenteret.no/kunnskapsbasen/folkemord/folkemord-under-nazismen/ettetid/oppgjor-med-fortiden.html) (siteret 23.10.13)

Utenriksdepartementet (1) *OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper*, (2000),

[www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dok/veiledninger/2000/oecd-retningslinjer-for-flernasjonale-s.html?id=439642](http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dok/veiledninger/2000/oecd-retningslinjer-for-flernasjonale-s.html?id=439642) (siteret 23.08.13)

Utenriksdepartementet (2) *FNs Global Compact*,

[www.regjeringen.no/nb/dep/ud/tema/n\\_samfunnsansvar/global\\_compact.html?id=630148](http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/tema/n_samfunnsansvar/global_compact.html?id=630148),  
(siteret 30.09.13)

Utenriksdepartementet (3), *Norsk lovgivning*,

[www.regjeringen.no/nb/dep/ud/tema/menneskerettigheter/mr\\_internasjonalt/nasjonal-lovgivning.html?id=449476](http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/tema/menneskerettigheter/mr_internasjonalt/nasjonal-lovgivning.html?id=449476) (siteret 04.09.13)

Utenriksdepartementet (4), *OECD*,

[www.regjeringen.no/nb/dep/ud/tema/handelspolitikk/oecd.html?id=1163](http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/tema/handelspolitikk/oecd.html?id=1163) (siteret 27.08.13)

Utenriksdepartementet (5), *Kort om OECD*,

[www.regjeringen.no/nb/dep/ud/tema/handelspolitikk/oecd/om\\_oecd.html?id=707180](http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/tema/handelspolitikk/oecd/om_oecd.html?id=707180) (sitert 02.10.13)

OECD, *About the OECD*,

[www.oecd.org/about/](http://www.oecd.org/about/) (sitert 27.08.13)

Amnesty International, *Banebrytende dom i Nigeria*, (2013).

[www.amnesty.no/ikke-publisert/banebrytende-dom-i-nigeria](http://www.amnesty.no/ikke-publisert/banebrytende-dom-i-nigeria) (sitert 05.11.13)

Shell-code-of-conduct, *Etiske retningslinjer* (2010)

<http://s03.static-shell.com/content/dam/shell/static/aboutshell/downloads/who-we-are/code-of-conduct/shell-code-of-conductnorwegian.pdf> (sitert 10.10.13)

International Labour Organization, *Mission and objectives*,

[www.ilo.org/global/about-the-ilo/mission-and-objectives/lang--en/index.htm](http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/mission-and-objectives/lang--en/index.htm) (sitert 17.09.13)

### **7.3 Lover og Forarbeider**

1902 Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven) av 22 mai 1902 nr. 10

1981 Lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) av 22 mai 1981 nr 25

1985 Lov om ansvarlige selskap og kommandittselskaper (selskapsloven) av 21 juni 1985 nr. 83

1997 Lov om aksjeselskap (aksjeloven) av 13 juni 1997 nr. 44

1997 Lov om allmenaksjeselskaper (allmennaksjeloven) av 13 juni 1997 nr. 45

1999 Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) av 21 mai 1999 nr. 30

1789 Alien Tort Claims Act (ATCA)

Ot.prp. Nr. 33 (2004-2005) Om lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion mv. (diskrimineringsloven)

Ot.prp. nr. 27 (1990-1991) Om lov om endringer i straffeloven m.m. (straffansvar for foretak)

Ot.prp. nr. 78 (2002-2003) Om lov om endringer i straffeloven mv. (straffebud mot korrupsjon)

NOU 2002: 22 En alminnelig straffebestemmelse mot korrupsjon

NOU 2011: 12 Ytringsfrihet og ansvar i en ny mediehverdag

## 7.4 Rettspraksis

*Goring and others*

International Military tribunal, judgement and sentence of 1 October 1946 in Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal, Nuremberg, 14 November 1945 – 1 October 1946.

*Krauch and others*

US Military Tribunal sitting at Nuremberg, judgement 1952

<i>Autronic AG v. Switzerland,</i>	The European Court of Human Rights, Strasbourg, 22 mai 1990, (Application no. 12726/87)
<i>X and Y v. The Netherlands</i>	The European Court of Human Rights, Strasbourg, 26 mars 1985, (Application no. 8978/80)
<i>SERAP v. Nigeria</i>	ECOWAS Community Court of Justice, 30 november 2010
<i>Barcelona Traction, light and power Company, limited</i>	International Court of Justice, The Hague, 24 juli 1964(General list No.50)
<i>The Presbyterian Church of Sudan v. Talisman Energy, Inc</i>	United States Court of Appeals, Second Circuit, NO. 01 CIV.9882 (AGS), 244 F. Supp.2d 289, 19 mars 2003
<i>Kiobel v. Royal Dutch Petroleum (Shell)</i>	Supreme Court of the United States, Washington, No. 10-1491, Decided 17 april 2013
<i>Wiwa v. Royal Dutch Petroleum (Shell)</i>	United States Court of Appeals for the second Circuit, 226 F.3d 88; 2000 U.S. App. Lexis 23274; 157 Oil and Gas Rep. 1; 31 ELR 20166, Decided 14 september 2000



*Doe v. Unocal*

United States Court of Appeals for the ninth  
Circuit, 395 F.3d 932, 18 september 2002

Rt 1994 s. 1002

Rt 2000 s. 1811

Rt 1990 s. 257

Rt 2013 s. 1025

## **7.5 Traktater og konvensjoner**

SP- International Covenant on Civil and Political Rights. FN (1966)

ØSK- International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. FN (1966)

EMK- Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedom (1950)

FN- pakten- Charter of the United Nations (1945)

FNs verdenserklæring- United Nations Universal Declaration of Human Rights (1948)

Wienkonvensjonen- Vienna Convention on the Law of Treaties (1969)

Statuttene for Nürnbergdomstolen- Charter of the International Military Tribunal (1945)

ICC statuttene- Rome Statute of the International Criminal Court (2002)

ICJ statuttene- Statute of the International Court of Justice (1945)

ILO- Tripartite Declaration of Principles concerning Multinational Enterprises and Social Policy (Geneva, November 1977)

OECD Guidelines for Multinational Enterprises (2008)

OECD Guidelines for Multinational Enterprises: Review 2000, Report by Secretary-General, 27 June 2000, C(2000)96/REV.1

Global Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes, adopted Basel (1989)

Civil Jurisdiction and Judgements Act 1982

## **7.6 Personlig meddelelse**

Andenæs, Mads. Muntlig meddelelse. 11.11.13